

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

ЗБІРКА ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

**«Наука права національної безпеки і військового права в умовах
реформування системи освіти і науки України»**

25 травня 2021 року

Київ – 2021

УДК 340:351.86

Рекомендовано до поширення через мережу інтернет Вченою радою Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол від 17.06.2021 № 19).

Збірка тез доповідей учасників круглого столу «Наука права національної безпеки і військового права в умовах реформування системи освіти і науки України» (25 травня 2021 року) / за заг. ред. І.В.Толока. К., 2021. 89 с.

Тези доповідей подані в авторській редакції.

ЗМІСТ

АЛЗУБИ К.С. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ.....	5
АЛІЄВ Р.В. ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, ЯК ЗОВНІШНЬОЇ ФОРМИ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА.....	8
БЕРИСЛАВСЬКА О.М. ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПОТОЧНИЙ ОГЛЯД.....	9
БОГУЦЬКИЙ П.П. ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО: ОНТОЛОГІЯ ЄДНОСТІ ТА ВЗАЄМОДІЇ.....	12
ВОЛОВИК В.О. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ.....	15
ДЕГТЯРЬОВ Д.О. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ НАД СИЛАМИ ОБОРОНИ: СУТНІСНІ АСПЕКТИ.....	17
ЄСІМОВ С.С. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	20
ЗІБОРЄВА О.Б. ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ З ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В ІНТЕРЕСАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	24
КОБЕЦЬ М.П. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА.....	26
КОВАЛІВ М.В. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	28
КОТЛЯРЕНКО О.П. ВІЙСЬКОВА ПОЛІЦІЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА СЬОГОДЕННА РЕАЛЬНІСТЬ.....	32
КРИВЕНКО О.В., ФАЛКО В.В. ВПЛИВ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НА ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ.....	36
НАСТЮК В.Я., КАРЕЛІН В.В. ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	39
ОНОПРІЄНКО С.Г. ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	42
ОСТАПЕНКО І.О. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	44
ПАВЛОВ Д.М. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ.....	47
ПОНОМАРЬОВА Д.С. ОНТОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.....	49
ПРИЙМАК В.А. ПРОГРАМА НАТО З РОЗБУДОВИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	51

ПРИПОЛОВА Л.І. НАУКА ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОБОРОНИ.....	53
РАДЧЕНЯ Н.М. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	56
САХНІЙ А.В. ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	59
ТАРАСОВ С.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТОТАЛЬНОЇ (КОМПЛЕКСНОЇ) ОБОРОНИ.....	63
ХРИСТИНЧЕНКО Н.П. ПІДГОТОВКА НАУКОВИХ КАДРІВ У СФЕРІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ СФЕРИ.....	67
ШАМАРА О.В. РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ І НАУКИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІВНІЧНОАНТЛАТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	69
ШОПНА І.М. ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ НАУКИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	80
ШУЛЬГІН В.В. ФОРМУВАННЯ ПАСПОРТУ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА У РАМКАХ НАУКОВОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ».....	83

ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Алзубі К.С.,
аспірант Науково-дослідного інституту
публічного права

Повноваження військово-цивільних адміністрацій являють собою визначену у правових актах систему їх прав та обов'язків, що переважно є сукупністю відповідних повноважень місцевих, районних, обласних рад, місцевих державних адміністрацій, та у правовий спосіб регулює діяльність військово-цивільних адміністрацій з метою забезпечення безпеки, правопорядку і нормалізації життєдіяльності населення у районі відсічі збройної агресії Російської Федерації.

Повноваження військово-цивільних адміністрацій за сферами правового регулювання поділяються на:

1) повноваження у сфері планування та соціально-економічного розвитку: затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку, розміщення замовлень на виконання робіт тощо (пп. 1-4, 49 ч. 1 ст. 4; пп. 2, 17 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

2) повноваження у сфері бюджету та фінансів: затвердження місцевого бюджету; розподілу переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій та субвенцій та ін. (пп. 5-9 ч. 1 ст. 4; пп. 3, 15 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

3) повноваження у сфері управління майном: здійснення управління майном спільної комунальної власності територіальних громад; розв'язання питань щодо передачі в оренду об'єктів комунальної власності тощо (пп. 11-12, 39 ч. 1 ст. 4; пп. 4-5, 13 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

4) повноваження у сфері містобудування, житлово-комунального господарства, торгівлі, побутового обслуговування, транспорту, зв'язку та телекомунікацій: сприяння розширенню житлового будівництва; забезпечення соціально-культурних закладів та населення паливом та електроенергією та ін. (пп. 10, 13-14, 16, 35, 42-48 ч. 1 ст. 4; п. 8 ч. 3 ст. 4; пп. 5-6 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

5) повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту та соціального захисту населення: управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури тощо; надання допомоги на поховання; організація у разі потреби забезпечення населення продуктами харчування та ін. (пп. 15, 17, 36 ч. 1 ст. 4; п. 10 ч. 3 ст. 4; ч. 4 ст. 4; п. 10 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

6) повноваження у сфері регулювання земельних відносин, охорони довкілля та пам'яток історії або культури: регулювання земельних відносин; організація територій природно-заповідного фонду та ін. (пп. 27-29 ч. 1 ст. 4; пп. 6-7, 9 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

7) повноваження у сфері оборони, національної безпеки та цивільного захисту: здійснення заходів із мобілізаційної підготовки; встановлення охорони об'єктів національного значення, що забезпечують життєдіяльність населення та ін. (пп. 18-26 ч. 1 ст. 4; п. 11 ч. 3 ст. 4; пп. 8-9 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

8) повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян: сприяння діяльності органів суду, прокуратури та правоохоронних органів; встановлення обмежень, зокрема, щодо перебування на вулицях без документів та ін. (пп. 30-33, 37, 40-41 ч. 1 ст. 4; пп. 12, 14 ч. 3 ст. 4; пп. 1-4, 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»);

9) повноваження щодо розв'язання організаційно-представницьких питань, надання адміністративних послуг та у сфері адміністративно-територіального устрою: проведення виборів до органів влади; внесення пропозиції з питань зміни адміністративно-територіального устрою тощо (пп. 34, 38 ч. 1 ст. 4; пп. 1, 16 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»).

Особливість правової конструкції ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», що регламентує повноваження військово-цивільних адміністрацій, призвела до ситуації, де, з одного боку, дублюються відповідні норми правового регулювання діяльності місцевих органів влади решти території України (зокрема, Закону України «Про місцеве самоврядування»). З іншого боку, мають місце чисельні прогалини щодо значної частин питань, які постають перед ВЦА у ході їх діяльності, зокрема у соціально-економічній сфері.

Юридичну відповідальність військово-цивільних адміністрацій, з урахуванням сучасного розуміння сутності юридичної відповідальності [2] і особливостей функціонування досліджуваного суб'єкта публічного адміністрування [3], треба розуміти як поєднання трьох елементів:

а) відповідальність ВЦА як юридичної особи, що застосовується у певних видах адміністративно-деліктної, цивільної, господарської, трудової та інших видів юридичної відповідальності;

б) юридична відповідальність керівника ВЦА;

в) юридична відповідальність персоналу (посадових та службових осіб) ВЦА, який своєю чергою поділяється на державних службовців та інші категорії працівників.

Література

1. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст.87.

2. Aristova, I. V., Baranov, O. A., Dzoban, O. P. et al. (2019). *Yuridichna vidpovidalnist za pravoporushennya v informatsiyniy sferi ta osnovi informatsiynoyi deliktologiyi*. Kiyv: KVITs, 2019. 344 p.

3. Koropatnik I., Karelin V., Boikov A., Khrystynchenko N., Shopina I. *Activities of the Ministry of Defense in Ukraine and Military Administration during*

the Special Period. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 23, Issue 1, 2020. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Activities-of-the-ministry-of-defense-inUkraine-and-military-administration-during-the-special-period-1544-0044-23-1-451.pdf>

ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, ЯК ЗОВНІШНЬОЇ ФОРМИ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

Алієв Р.В.,
слухач Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського

Конституцією України від 28.06.1996 р. встановлено, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Оскільки, оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладається на Збройні Сили України, вважаємо, що військова діяльність в державі, повинна бути врегульована певною галуззю права, нормативно-правові акти якої повинні входити в систему законодавства.

Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Отже, враховуючи необхідність забезпечення воєнної безпеки та оборони України, усвідомлюючи відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності, демократичних, соціальних та правових принципів держави, діяльність Збройних Сил України, повинна бути врегульована нормами військового права в загальній системі внутрішньої будови права, так і в зовнішній формі – системі військового законодавства України.

На сьогодні, чіткої уніфікації дефініції «військове законодавство» в юридичній літературі – немає. З різних правових джерел, ми можемо побачити, в яких межах законотворець застосовує термін «військове законодавство». Так в Законі України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ, встановлено, що органи військового управління забезпечують виконання *законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації*. У статті 44 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ, йдеться мова про контроль за дотриманням *законодавства про військовий обов'язок та військову службу...* Статтею 401 Розділу ХІХ «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ встановлено, що військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого *законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів*.

Найгірше те, що на сьогоднішній день у «Класифікаторі галузей законодавства України» затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02.06.2004 № 43/5 відсутня галузь «військового законодавства», але за кодифікаційним номером 300.140.000 зареєстрована «Відповідальність за порушення законодавства про військовий обов'язок і військову службу».

ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПОТОЧНИЙ ОГЛЯД

Бериславська О.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права ВІКНУ
імені Тараса Шевченка

Відзначаючи постійно зростаючий інтерес до військово-правової проблематики на сучасному етапі розвитку юридичної науки, вважаємо необхідним позначити, що розвиток досліджень у сфері права національної безпеки та військового права [1] потребує з'ясування можливостей опублікування результатів наукових досліджень, вимог до їх подання та порядку зарахування публікацій.

Нормативно визначені вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук містяться у наказі Міністерства освіти і науки України № 1220 від 23.09.2019. В цьому документі вказано, що зарахування статей відбувається з урахуванням наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача та за умови відповідності наукового періодичного видання тематичній спрямованості з певної галузі науки (знань) [2].

З урахуванням того, що в Міністерстві освіти і науки розроблено проєкт наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата наук і доктора наук», то логічним є те, що після затвердження вказаного переліку будуть сформовані нові паспорти наукових спеціальностей, що своєю чергою знайде відображення у тематичних напрямках наукових фахових видань з певної галузі науки.

Нами проведено порівняльний аналіз Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії [3] станом на 06.05.2020 та на 17.05.2021 відповідно.

Так, станом на 06.05.2020 журнали юридичного спрямування (категорії А) – відсутні; журналів юридичного спрямування (категорія Б) – 57 видань. Станом на 17.05.2021 журналів юридичного спрямування (категорії А) – 2 видання; журналів юридичного спрямування (категорія Б) – 111 видань. Частка електронних журналів юридичного спрямування (категорія Б) станом на 06.05.2020 – 7 видань, станом на 17.05.2021 – 6 видань (1 видання виключено з Переліку). Тобто спостерігаємо значне збільшення фахових видань за означеною спеціальністю. Дослідивши кількісні показники, звернімося до якісних або ж до вимог змістовного наповнення (тематичних напрямків/рубрик) відповідних фахових видань.

Станом на 06.05.2020 з 57 видань (категорія Б), які є фаховими за спеціальністю 081 «Право» лише у вимогах до публікації статей у виданні «Наука і правоохорона» Державного науково-дослідного інституту МВС

України вказаний тематичний напрямок «Право національної безпеки; військове право», а у виданні «Адміністративне право і процес» Київського національного університету імені Тараса Шевченка напрям «Військове право» розміщений у рубриці «Особливе адміністративне право». Також у журналі «Право і безпека» Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України серед тематичних напрямів вказаний «Національна безпека і права людини», а видання Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Проблеми законності» містить тематичний напрямок «Правові засади національної безпеки». У виданні Національної академії Національної гвардії України «Честь і закон» напрям «Право» має тематичну спрямованість «Правове забезпечення службово-бойової діяльності», а видання Донецького юридичного інституту МВС України «Правовий часопис Донбасу» містить напрям «Підготовка фахівців системи професійної юридичної освіти в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання», що вказує на те, що означені напрями досліджень також відображають питання, включені до пункту 2.13 Наказу МОН №1477 [4, с.32-33].

Станом на 17.05.2021 ситуація з напрямком досліджень «Право національної безпеки; військове право» суттєво не змінилась, серед нових журналів слід відзначити «Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (військово-спеціальні науки)» як видання, що має виключно військову спрямованість.

Таким чином, маємо підсумувати, що включення наукової спеціальності «Право національної безпеки; військове право» за юридичною галуззю у пункт 12.12 Переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата наук і доктора наук, сприятиме чіткому розумінню напрямків досліджень та розширенню дослідницького простору військово-правової науки, що об'єктивно є новою окремою складовою юридичної науки.

Література

1. Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» від 28.12.2018 р. № 1477. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-ta-opisu-predmetnih-napryamiv-doslidzhen-v-mezhah-specialnosti-081-pravo>.

2. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Наказ МОН України від 23.09.2019 р. № 1220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19>.

3. Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600). URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/naukovi-fahovi-vidannya>.

4. Бериславська О.М. Військово-правові дослідження як пріоритетний напрямок розвитку сучасної юридичної науки. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, м. Рівне, 21-22 травня 2020 року: у 2 ч. Ч.2. Рівне: НУВГП, 2020. С. 31-34

ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО: ОНТОЛОГІЯ ЄДНОСТІ ТА ВЗАЄМОДІЇ

Богущий П.П.,
завідувач наукової лабораторії регіональної безпеки і військового права
Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки
і права Національної академії правових наук України»

Упродовж останніх років наукові дослідження правових аспектів національної безпеки і оборони здійснювалися достатньо активно та набули нових, сучасних, загалом адаптованих до викликів національній безпеці та, насамперед, воєнній безпеці, ознак.

Визначальною у наукових дискурсах стосовно права національної безпеки та військового права необхідно розглядати доктринальну платформу, сформовану Національною академією правових наук України через діяльність утвореної у її складі Секції права національної безпеки та військового права.

З часу утворення у 2018 році Секцією права національної безпеки та військового права НАПрН України, діяльність якої забезпечується Державною науковою установою «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» (до березня 2021 року – Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України), спільно з провідними науковими та вищими навчальними закладами, де здійснюється підготовка фахівців у сфері національної безпеки і оборони, за активної підтримки Міністерства оборони України проведено низку наукових заходів, під час яких розглянуто актуальні питання сучасного стану та розвитку права національної безпеки, військового права. Такі наукові заходи здійснювалися у контексті визначеного у наказі Міністерства освіти і науки України №1477 від 28 грудня 2018 року «Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право»» предметного напрямку наукових досліджень 2.13 «Право національної безпеки; військове право».

Як відомо, обґрунтування Національною академією правових наук України необхідності та важливості вказаного предметного напрямку наукових досліджень для юридичної науки було достатньо переконливим, що знайшло своє втілення у положеннях наказу Міністерства освіти і науки України №1477-2018 року.

Варто звернути увагу, що рекомендації Круглого столу, проведеного Міністерством оборони України, Національним університетом оборони України імені Івана Черняхівського, Національною академією правових наук України, Секцією права Національної академії правових наук, Науково-дослідним інститутом інформатики і права 28 березня 2019 року містять положення стосовно подальшого розвитку науки права національної безпеки і науки військового права з метою вирішення системного комплексу питань, які стосуються нормативно-правової, інституційної та організаційної складових

системи правового забезпечення національної безпеки, воєнної безпеки держави.

29 жовтня 2019 року під час Міжнародної науково-практичної конференції «Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України», проведеної спільно Міністерством оборони України, Національною академією правових наук України, Секцією права Національної академії правових наук, Науково-дослідним інститутом інформатики і права, Військовим інститутом Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Військово-юридичним інститутом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, були поглиблені практичні аспекти наукових досліджень права національної безпеки, військового права у контексті формування інституційної складової військового права – системи військової юстиції, що потребувало і потребує наразі розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів.

21 серпня 2020 року проведена Міжнародна науково-практична конференція «Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України», організована Міністерством оборони України, Національною академією правових наук України, Секцією права національної безпеки та військового права, Науково-дослідним інститутом інформатики і права, Національним університетом оборони України імені Івана Черняхівського, Військовим інститутом Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Військово-юридичним інститутом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. За висловленими під час цього заходу висновками та пропозиціями науковців і фахівців подальший розвиток системи правового забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони держави передбачає поглиблення наукових знань, розвиток предметного напрямку наукових досліджень «право національної безпеки; військове право».

Наукова позиція щодо перспектив розвитку науки права національної безпеки, військового права підтримана учасниками Науково-практичної конференції «Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення», що була проведена спільно Міністерством оборони України, Національною академією правових наук України, Секцією права національної безпеки та військового права, Науково-дослідним інститутом інформатики і права, Національним університетом оборони України імені Івана Черняхівського, Військовим інститутом Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Військово-юридичним інститутом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 23 квітня 2021 року. Учасники конференції з числа провідних науковців, предметом дослідження яких є право національної безпеки і військове право, а також керівники відповідних структурних підрозділів Міністерства оборони України, командування Збройних Сил України підкреслили важливість розвитку вітчизняної військово-правової науки для імплементації в законодавство України існуючих у країнах-членах НАТО стандартів правового забезпечення оборони держави, законодавчого

урегулювання гарантій соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, організації правоохоронної діяльності у сфері оборони, законодавчого вирішення сучасних проблемних питань оборонної реформи.

Отже сучасний стан науки права національної безпеки і військового права України характеризується активним науковим дискурсом найбільш важливих для забезпечення національної безпеки та воєнної безпеки проблем, науковим обґрунтуванням найбільш ефективних шляхів їх вирішення, поглибленням наукових розвідок та академічних знань стосовно правового змісту національної безпеки та воєнної безпеки, які містять відповідно право національної безпеки і військове право.

Онтологія права національної безпеки та військового права визначає єдність і взаємодію цих галузей національної системи права, де право затверджує не лише суспільні відносини, соціальні комунікації, що мають системні ознаки стратегічних комунікацій, найбільш важливих для збереження національної ідентичності, утвердження у геополітичному просторі національної держави, але й необхідні статуси інститутів держави, які утворюють сектор національної безпеки і оборони, а також суспільства, представленого інститутами громадянського суспільства, та – неодмінно людини, як центрального суб'єкта, забезпечення безпеки життєдіяльності якої є смыслом національної безпеки загалом і воєнної безпеки зокрема.

Онтологічні ознаки права національної безпеки і військового права дають підстави для подальшого утвердження наукової спеціальності «Право національної безпеки; військове право» з відповідними напрямками досліджень у галузі «Юридичні науки».

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Воловик В.О.,
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
Міжрегіональної Академії управління персоналом

Підготовка громадян до військової служби є надзвичайно важливим елементом діяльності сил оборони, від якого значною мірою залежить якість виконання військовослужбовцями своїх службово-бойових завдань у майбутньому. «Професійний особовий склад Збройних Сил України та інших складових сил оборони, який перебуває в центрі уваги держави, підтримується вдосконаленими системами кадрового менеджменту, підготовки до військової служби та військово-патріотичного виховання молоді, може бути в короткі строки посилений підготовленим і вмотивованим військовим резервом», - визначено у Стратегії воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.

Разом з тим, внаслідок недооцінки протягом кількох десятиліть ролі військових формувань та їх складу у вирішенні завдань забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави, роботу з підготовки громадян до військової служби не можна було визнати ефективною. Особливо це стосувалося патріотичного виховання, допризовної підготовки, військової підготовки у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу.

Суттєві прогалини правового регулювання не дозволяли протягом довгого часу забезпечити ефективне, системне та комплексне функціонування системи підготовки громадян до військової служби, яке включало б всі елементи та етапи означеної підготовки. Ця негативна тенденція почасти подолана, разом з тим адміністративно-правове забезпечення у досліджуваній сфері ще потребує свого вдосконалення.

Екстраполюючи вироблені правовою наукою ознаки правового забезпечення на сферу підготовки громадян до військової служби, можна переконатися, що всі необхідні та достатні властивості цього явища цілком розповсюджуються і на систему означеної підготовки. Вказане дає змогу сформулювати визначення адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян до військової служби як упорядкування за допомогою спеціальних адміністративно-правових інструментів суспільних відносин, які виникають під час надання цивільним особам військових знань і практичних навичок в обсязі, необхідному для успішного несення військової служби залежно від обраного виду військової освіти.

До принципів адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян до військової служби мають бути віднесені дві їх групи: загально-правові та військово-спеціальні. До першої групи належать принципи верховенства права, рівності, гуманізму, демократизму, відкритості, толерантності. Ці принципи притаманні багатьом сферам суспільних відносин,

разом з тим вони не втрачають своєї цінності для кожної галузі. До другої групи належать принципи ієрархічності, єдиноначальності, оптимальності, прогнозування, взаємодії. Їх використання значною мірою залежить від того, який суб'єкт адміністративно-правового забезпечення їх застосовує – так, специфіка діяльності суб'єктів, що належать до сил оборони, і особливості діяльності громадських організацій, які можуть брати участь у підготовці до військової служби, можуть мати значні відмінності.

Література

1. Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст.385.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ НАД СИЛАМИ ОБОРОНИ: СУТНІСНІ АСПЕКТИ

Дегтярьов Д.О.,
викладач кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права ВІКНУ імені Тараса Шевченка

Правове регулювання демократичного цивільного контролю є відносно новим порівняно з іншими видами правового регулювання. Лише із розвитком міжнародних інституцій, призначених для забезпечення виконання закріплених у міжнародних договорах прав і свобод учасників суспільних відносин, питання закріплення процедур і видів контролю у сфері безпеки і оборони набувають правового характеру.

Не є винятком і Україна. У ч.2 ст.3 Конституції України закріплено, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. У 2003 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», в якому було визначено основні поняття, предмет, систему, суб'єктів вказаного виду контролю. Оновлення законодавства у сфері національної безпеки і оборони призвело до прийняття Закону України «Про національну безпеку України», із набуттям чинності яким втратив чинність Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Натомість, у новому законі у розділі третьому знайшли своє закріплення лише базові засади здійснення демократичного цивільного контролю у вказаній сфері. Багато положень Закону України «Про національну безпеку України» носять скоріше рамковий загальний характер і враховують не всі аспекти суспільних відносин, які виникають при здійсненні досліджуваного виду контролю. Це потребує проведення досліджень, спрямованих на пошук шляхів удосконалення правового забезпечення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України і вироблення методології його здійснення. Вказане обумовлює актуальність теми статті та свідчить про важливість проблематики удосконалення правового забезпечення контролю в означеній сфері.

Проблеми демократичного цивільного контролю над силами оборони можна розглядати у кількох аспектах, першим з яких є онтологічний. Онтологія є філософською категорією і звичайно розуміється як структурний елемент філософського знання, в якому з'ясовуються найважливіші питання існування певних явищ або суб'єктів, генези їх розвитку, сутнісні ознаки. Існування демократичного цивільного контролю онтологічному аспекті пов'язане із затвердженням демократичних ідеалів розвитку держави і суспільства, відповідно до яких держава є підзвітною, а суспільство взагалі і громадянин зокрема отримують право вимагати від органів публічної влади звіту про їх діяльність, у тому числі у сфері національної безпеки і оборони. Отже, онтологічний аспект демократичного цивільного контролю над збройними силами уявляє собою виникнення, розвиток та правове закріплення підзвітності держави та її сектору

безпеки і оборони, у тому числі збройних сил, які є складовою сил оборони, перед громадянським суспільством і окремими громадянами.

По-друге, демократичний цивільний контроль над силами оборони слід розглядати в аспекті підзвітності. Така підзвітність стосується різноманітних аспектів існування сил оборони: по-перше, фінансових, пов'язаних із особливостями планування та витрачання коштів державного бюджету, призначених для забезпечення діяльності збройних сил та інших військових формувань, а також інших суб'єктів військово-правових та військово-політичних відносин. Вказана підзвітність охоплює аспекти, пов'язані з особливостями призначення керівництва органів публічної влади та військових формувань, уповноважених здійснювати певні функції у секторі безпеки і оборони.

По-третє, це безпекові аспекти демократичного цивільного контролю над силами оборони, пов'язані як із забезпеченням цілісності та недоторканості території та державних кордонів, державного суверенітету, так і забезпеченням безпеки цивільного населення та самих військовослужбовців під час виконання військовими формуваннями свого призначення.

По-четверте, наступним аспектом, в якому можна розглядати демократичний цивільний контроль над силами оборони, є діяльнісний. Діяльність як категорія соціальної психології у широкому розумінні уявляє собою здійснення суб'єктом комплексу активних дій, спрямованих на приведення оточуючого середовища у такий стан, який би відповідав цілям та завданням цього суб'єкта. Діяльність як властивість притаманна всім без виключення суб'єктам публічної влади, при цьому вона має певну специфіку у різних галузях публічного управління. Так, в секторі безпеки і оборони діяльність здійснюється у відповідності з законами України, які є рамковими для будь-якої активності відповідних суб'єктів. В Україні такими правовими актами є Конституція України, закони України «Про національну безпеку», «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей» та низка інших. Крім того, особливу важливість являють собою затверджені законами України статuti збройних сил України, зокрема, Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, Дисциплінарний статут Збройних Сил України. У цих правових документах визначено як особливості системи військового управління і взаємодії різних її ланок між собою, так і комплекс прав та обов'язків військовослужбовців у різних ситуаціях їх службово-бойової діяльності. Отже, діяльнісний аспект демократичного цивільного контролю уявляє собою комплекс дій, спрямованих на встановлення актуального стану розвитку військових формувань і виявлення актуальних проблем, які перешкоджають досягненню ними своїх цілей, а також забезпеченню високого рівня захисту прав і свобод людини і громадянина.

По-п'яте, демократичний цивільний контроль над силами оборони слід розглядати у кадровому аспекті. Як відомо, кадри являють собою основну ланку, спираючись на яку можна здійснювати кардинальні перетворення в будь-яких сферах суспільних відносин [2, с.6]. Здійснення демократичного цивільного

контролю потребує наявності певного кола осіб, які мають необхідні для цієї діяльності знання, вміння, навички, а також морально-етичні якості, які унеможливають вчинення ними корупційних та інших правопорушень. Відповідно, демократичний цивільний контроль можна розглядати як сукупність професійних дій державних службовців, службовців органів місцевого самоврядування та інших представників держави, зокрема, правоохоронних органів.

Важливим аспектом демократичного цивільного контролю є соціологічний. Необхідність отримувати зворотний зв'язок щодо впливу дій публічної адміністрації сектору безпеки і оборони на довіру до них громадськості передбачає використання широкого інструментарію засобів, у тому числі пов'язаних з проведенням соціологічних досліджень. В Україні багато років вивчається ставлення населення до різних державних інститутів, у тому числі Збройних Сил України. Уявляє інтерес, що, відповідно до опитувань, проведених в останні роки, Збройні Сили України займають традиційно високі позиції у рейтингу довіри громадськості: так, станом на жовтень 2020 року, відповідно до дослідження громадської думки, здійсненого найвищий рівень балансу довіри/недовіри серед усіх державних інституцій – 38,8% (для порівняння: баланс довіри до Національної поліції є від'ємною величиною, тобто кількість тих, хто довіряє їй, менше, ніж тих, хто не довіряє, і складає – 16,9% [3]). Значення соціологічного аспекту вивчення особливостей демократичного цивільного його контролю пов'язана з необхідністю отримувати достовірну та об'єктивну інформацію щодо процесів, які тривають у державі і суспільстві, пов'язаних з виконанням силами оборони своїх функцій. Отже, соціологічний аспект демократичного цивільного контролю уявляє собою використання спеціальних інструментів для забезпечення зворотного зв'язку між діями публічної адміністрації в сфері оборони і довірою населення до держави в цілому, публічної адміністрації та військових формувань зокрема.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Венедиктов В.С., Іншин М.І., Клемпарський М.М. та ін. Організаційноправові засади професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ України: Наук.-практ. посібник / За заг. ред. В.С. Венедиктова. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 212 с
3. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень-листопад 2020 р.) / Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r>.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Єсімов С. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Однією з найбільш пріоритетних завдань у сучасних геополітичних умовах є здійснення національної безпеки. Національна безпека для України є пріоритетним напрямом діяльності та відіграє особливо важливу роль у формуванні національних інтересів держави. Правова основа національної безпеки регулюється, перш за все, Законом України «Про національну безпеку України, Стратегією національної безпеки України, Стратегією воєнної безпеки України [1; 2; 3].

Головне завдання стратегії національної безпеки – захист держави та громадян від різних загроз і небезпек всередині держави та за її межами, яка забезпечується Збройними Силами України і іншими органами сил безпеки.

Правовий статус військовослужбовців визначено нормами законодавства, перш за все про військову службу та статус військовослужбовців, зокрема Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також розвиваються та конкретизуються нормами підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують порядок проходження військової служби та відносин, що виникають у зв'язку з цим.

Військовослужбовці Збройних Сил України як соціальна група є невід'ємною частиною суспільства, народу, але з притаманними їм соціальними, демографічними, психологічними особливостями, зумовленими специфічними організаційно-управлінськими та правовими відносинами, що існують у Збройних Силах України.

Можна виділити поняття статусу військовослужбовця, як сукупність прав, свобод, гарантованих державою, а також обов'язків і відповідальності військовослужбовців, встановлених законами і нормативно-правовими актами.

Особливості способу життя військовослужбовців визначаються у значній мірі спеціальним правовим статусом.

Зокрема, законодавством України встановлено певні обмеження особистих прав і свобод військовослужбовців, які відображаються на способі життя. Обмеження та заборони є складовими елементами правового статусу особи.

Конституція України передбачає можливість обмеження прав і свобод людини та громадянина законом тільки у тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони та національної безпеки держави.

Обмеження впливають із законів і інших нормативних актів, з рішень державних органів. Це межі, за які не повинна виходити діяльність особи.

Обмеження, визначені Конституцією України, можуть вводитися у відношенні не тільки всього населення країни, а й окремих категорій громадян, наприклад, військовослужбовців. Введені та застосовуються органами державної влади обмеження особистих прав і свобод повинні відповідати принципам і концептуальним установкам міжнародної практики та Конституції України.

Відповідно до Загальної декларації прав людини 1948 року та Міжнародним пактів про права людини 1966 року існують такі підстави і умови можливих обмежень:

- можуть вводитися тільки на підставі закону;
- застосовуються виключно з метою дотримання та поваги прав і свобод інших людей і остільки, оскільки це сумісно з природою зазначених прав;
- вводяться в інтересах забезпечення справедливих вимог моралі, забезпечення і охорони державної безпеки, громадського добробуту.

Аналіз положень Конституції України дозволяє зробити висновок про відповідність міжнародним правовим нормам про необхідні та допустимі у демократичному суспільстві обмеження.

Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначено обмеження права (заборони), які відповідають основним обмеженням, встановленим для державних службовців Законом України «Про державну службу». Їх призначення полягає в тому, щоб забезпечити ефективну службу діяльність військовослужбовців; встановити перешкоди можливого зловживання військовослужбовців; створити умови для незалежності службової діяльності від будь-якого впливу, не пов'язаного зі службою.

Для визначення закономірних зв'язків між різними видами обмежень, які застосовуються щодо військовослужбовців, видається доречним проведення класифікації за різними підставами. Обмеження, що застосовуються до військовослужбовців, можливо класифікувати за кількома підставами:

- за ступенем персоніфікації військовослужбовця: загальні і особисті;
- за можливістю тимчасового обмеження: абсолютні та відносні;
- у залежності від виникнення військово-службових відносин: пов'язані з поступленням на військову службу, що діють під час проходження військової служби і які зберігаються після звільнення з військової служби;
- за сферами суспільних відносин: політичні, економічні, особисті, обмеження свободи слова та друку, пов'язані з особливим характером військової служби.

У військовому законодавстві, що визначає правовий статус військовослужбовців, дані обмеження встановлені з метою мінімізації можливості залучення до політичного життя суспільства та забезпечення недоторканності військового правопорядку, принципів єдиноначальності та військової дисципліни.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовці мають права та свободи людини і громадянина, з обмеженнями:

- право на свободу пересування реалізується військовослужбовцями з огляду на необхідність підтримки бойової готовності військових частин та

забезпечення своєчасності прибуття до місця військової служби, а вибір постійного місця проживання можливий при звільненні з військової служби;

- реалізація права на свободу слова, на висловлення думок і переконань так само, як і доступ до отримання та поширення інформації, обмежена для військовослужбовців вимогами охорони державної та військової таємниці, прямою заборонаю обговорення та критики наказів командирів (начальників);

- військовослужбовцям прямо заборонено участь у страйках, інше припинення виконання обов'язків військової служби як засіб врегулювання питань, пов'язаних з проходженням військової служби;

- обрання військовослужбовців або призначення у державні органи, як правило, веде до призупинення військової служби;

- право на участь у діяльності громадських об'єднань для військовослужбовців обмежена прямою заборонаю членства у політичних партіях у інших об'єднаннях, які мають політичну мету;

- право на створення і участь у діяльності професійних спілок може бути реалізовано військовослужбовцями відповідно до спеціального закону, який до теперішнього часу не прийнятий;

- право на працю може бути реалізовано військовослужбовцями тільки у формі військової служби, за винятком наукової, творчої та викладацької діяльності, яку військовослужбовці мають право здійснювати у вільний від військової служби час.

Дані обмеження не тільки висловлюють практичну відсутність у військовослужбовців дієвих засобів захисту своїх прав і законних інтересів, у тому числі від свавілля командирів (начальників) і перевищення влади, а й безпосередньо позначаються на умовах життя та побуту, способі життя та повсякденній поведінці військовослужбовців.

Розглянувши обмеження та заборони, що застосовуються до військовослужбовців, можна зробити висновки:

- встановлені законодавством, що регулює військову службу та статус військовослужбовців;

- обмеження деяких прав і свобод військовослужбовців, гарантованих громадянам Конституцією України, обумовлені національними інтересами держави і особливостями військової служби;

- обмеження та заборони повинні вводитися тільки законом і бути відповідні охоронюваному суспільному інтересу, ґрунтуватися на принципі заборони надмірних обмежень особистих прав і свобод військовослужбовців.

Література

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19>

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня

2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n8>

4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2232-12>

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ З ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ В ІНТЕРЕСАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Зіборєва О.Б.,
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
Міжрегіональної Академії управління персоналом

Проблеми підвищення ефективності підготовки кадрів для Збройних Сил України останнім часом набувають особливої актуальності. Стратегією воєнної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, до пріоритетів реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва віднесено зміцнення кадрового потенціалу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, ефективне управління кар'єрним зростанням особового складу із забезпеченням професійного просування осіб за чітко визначеними, прозорими, справедливими критеріями, що ґрунтуються на знаннях, уміннях, цінностях, досвіді, добросовісності, а також дотримання гендерної рівності, формування нового стилю військового лідерства та трансформація професійної культури на основі євроатлантичних принципів; а також розвиток систем військової освіти та підготовки особового складу для сил оборони, запровадження освітньо-професійних програм підготовки офіцерського, сержантського та старшинського складу з використанням досвіду бойових дій, методики підготовки, принципів і стандартів НАТО [1]. Вказане обумовлює увагу до аналізу досвіду держав-членів НАТО в аспекті військової освіти.

Слід сказати, що у 2020 році, відповідно до Плану проведення огляду системи військової освіти, у Міністерстві оборони України були проведені заходи з інституційного аудиту системи професійної військової освіти. До складу комісії входили представники Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України. Методичну підтримку здійснювали іноземні радники з США, Канади, Литовської республіки. За результатами проведеного інституційного аудиту було складено Звіт про огляд системи військової освіти у Міністерстві оборони України, який містить поглиблений аналіз функціонування системи професійної військової освіти та підготовлено рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування системи військової освіти у відповідності до кращих методик держав-членів НАТО. Проведений попередній аналіз обумовив необхідність здійснення заходів щодо підвищення функціональних спроможностей системи військової освіти та її окремих складових, що включає: а) внесення змін до законодавчої бази та підготовка нормативно-правових документів з питань військової освіти та кадрової політики у ЗСУ; б) удосконалення системи формальної і неформальної освіти військового спрямування та створення ефективного правового підґрунтя для реалізації системи; в) розвиток міжнародного співробітництва, забезпечення високого рівня мовної підготовки у Збройних

Силах України; г) забезпечення підвищення ефективності функціонування системи військової освіти, її якості, приведення освітнього й управлінського процесів до вимог як національного законодавства, так і стандартів НАТО [2].

Особлива увага сьогодні, на нашу думку, має бути приділена розробці системи накопичення кредитів за курсами навчання L1 – L4 з отриманням за умови успішного їх опанування диплома магістра. Як відзначають дослідники, професіоналізація військової освіти, ґрунтуючись на досвіді країн-членів НАТО, передбачає запровадження чотирьохрівневої системи професійної підготовки, рівні курсової (лідерської) підготовки якої мають функціональну відповідність до тактичного (L1), оперативного (L2, L3) і стратегічного (L4) рівнів військової освіти: L 1 – курс базової підготовки офіцерів (підготовка на посади не вище командира роти (батареї); L 2 – курс підготовки на посади батальйонної ланки; L 3 – курс підготовки на посади бригадної ланки; L 4 – курс підготовки вищого керівного складу та офіцерів Генерального штабу [3, с.86]. Не є секретом, що система вищої освіти у більшості цивілізованих країн переживає нині кризу, обумовлену занадто швидким застаріванням знань в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій у всіх сферах суспільних відносин. Особливо швидко такі зміни відбуваються у сфері військових відносин, оскільки більшість держав намагається постійно вдосконалювати науково-технічне забезпечення функціонування сил оборони. Це робить неефективною традиційну систему вищої військової освіти, яка перейшла Україні у спадок від колишнього СРСР, і обумовлює увагу до форм навчання, які дозволяють оптимально поєднувати теорію та практику, а також формальну та неформальну складові.

Література

1. Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
2. Звіт про огляд системи військової освіти в Міністерстві оборони України. Київ: Міністерство оборони України, 2020. 154 с.
3. Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. *Військова освіта*. 2020. №1(41). С.81-90.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

Кобець М.П.,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу науково-інформаційної та
редакційно-видавничої діяльності
Державного науково-дослідного інституту МВС України

Військова агресія Російської Федерації (РФ) та провадження нею «гібридної війни» стали новою реальністю сучасного етапу розвитку геополітичних процесів.

Сучасні геополітичні та гео економічні реалії, стан боєздатності Збройних Сил України (ЗСУ), дипломатична складність ведення двосторонніх перемовин з РФ, її міжнародна ізоляція – все це створило умови для масового переміщення цивільного населення. Що сприяло тому, що в Україні (станом на 2014 рік) майже 10 відсотків населення стали внутрішньо переміщеними особами.

Слід зазначити, що більшість цих громадян перемістилися на підконтрольні Україні території недалеко від лінії бойових дій. Траєкторія такого переміщення пов'язана, в першу чергу, з економічною складовою їх життя.

За останніми даними Міністерства соціальної політики України кількість переселенців в Україні становить майже 1 млн 466 тис. осіб. Із них близько 1 млн. (а саме 929 тис. 513 осіб) проживає на територіях проведення операції об'єднаних сил (ООС).

Головним обов'язком держави, що натеper визначає зміст і спрямованість діяльності держави, є забезпечення прав і свобод громадян. І поряд із першочерговими завданнями щодо зміцнення національної безпеки важливим є забезпечення прав і свобод громадян, які зазнали вимушеного переміщення. Особливо враховуючи той факт, що у кризовій ситуації ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають.

В цій ситуації набуває особливо значення цивільно-військове співробітництво, яке реалізується шляхом координації зусиль силових структур та відомств і цивільних адміністрацій. Це унікальна форма взаємодії цивільної та військової адміністрацій, спрямована на забезпечення першочергового виконання ЗСУ завдань щодо захисту суверенітету та недоторканності державної території, а також суспільно-політичних та соціально-економічних процесів розвитку територій з урахуванням особливостей проведення ООС, яка існує в межах військового права.

Сучасний досвід України, спираючись на світову практику (зокрема НАТО), дозволив створити поєднувану ланку між формуваннями регулярних збройних сил (правоохоронних силових структур) та мирними мешканцями зони конфлікту – військово-цивільні адміністрації.

Особливістю функціонального навантаження на них є наділення їх сукупністю повноважень, спрямованих на забезпечення функціонування ЗСУ та оперативного і повноцінного виконання завдань в межах ООС.

В той же час, в інших сферах державного управління вони покликані реалізовувати функції, що виконують органи державного управління на регіональному рівні, а також органи місцевого самоврядування в тих територіальних громадах, які опинилися в зоні проведення ООС.

Максимально ефективно розробляти та впроваджувати стратегію розвитку території, підконтрольної такій адміністрації, з урахуванням тактичних та оперативних особливостей воєнних дій покликана й структура адміністрації, яка є функціонально-лінійною з елементами штабного управління, при чому функції штабу виконують як представники ЗСУ та інших військових формувань, так і представники цивільної адміністрації.

Правовий статус військово-цивільних адміністрацій спирається на як на основи військової науки так і науки державного управління.

Враховуючи реалії сьогодення, цивільно-військове співробітництво потребує подальшого дослідження, винайдення нових форм взаємодії з цивільним населенням, визначення розвитку цивільно-військових відносин, подальшої організації співпраці з цивільним населенням, місцевими органами влади, іншими військовими формуваннями, що перебувають на постійній чи тимчасовій основі у визначеній зоні, урядовими та неурядовими організаціями, релігійними громадами в районі конфлікту.

Військове право України є комплексною галуззю національного права, яке здійснює регулювання військово-публічних відносин, суб'єктами яких є не лише військовослужбовці, але спеціально-визначені законом органи державної влади та управління, військові частини та установи, органи військового управління.

І саме військове право натеper орієнтоване на вирішення викладених проблем.

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ковалів М.В.,
кандидат юридичних наук, професор,
кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Потреба в безпеці належить до числа базисних мотиваційних джерел людської життєдіяльності, а соціальна організація являє собою спосіб забезпечення нормальних життєвих умов, засіб спільної протидії природним і соціальним загрозам.

У міру ускладнення суспільних відносин розширюється спектр загроз соціального характеру, а модифікація фактора загрози, в свою чергу, відображає процес суспільного розвитку. Складна діалектична взаємозумовленість фактора загрози та стану розвитку соціальної системи об'єктивно спричиняє відокремлення, спеціалізацію, ускладнення соціальних засобів забезпечення безпеки, які є невід'ємним атрибутом організованих соціальних систем.

В умовах політико-правової організації система забезпечення безпеки приймає специфічну форму, але при цьому не змінюється за своєю суттю. Держава, її інститути та органи стають найбільш ефективним засобом протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам соціального, природного, техногенного характеру. У зв'язку з постійними змінами внутрішнього і зовнішнього середовища держава і суспільство завжди намагалися виробити дієві засоби захисту від відповідних загроз. Особливу актуальність ця проблема набуває в умовах глобальних загально цивілізаційних змін.

Глобальні зміни, що відбуваються в сучасному світі поряд з позитивними явищами, спричиняють виникнення нових загроз і підсилюють дію загроз які існували раніше, змінюється характер і ступінь небезпеки. У даних умовах держава стає основним суб'єктом забезпечення безпеки, особлива роль відводиться державним засобам протидії загрозам різного характеру та ступеня небезпеки.

У зв'язку з цим у Стратегії національної безпеки України, констатується, що в умовах глобалізації процесів світового розвитку, міжнародних політичних і економічних відносин, що формують нові загрози і ризики для розвитку особистості, суспільства і держави, Україна як гарант благополучного національного розвитку переходить до нової державної політики в галузі національної безпеки. Перехід до якісно нової державної політики зумовлює необхідність відповідних змін у правовій формі. Саме тому правовий аспект вдосконалення державного механізму забезпечення національної безпеки, сьогодні має не тільки теоретичне значення, а й досить істотне прикладне значення в контексті загального питання про правове реформування системи національної безпеки України.

Соціальна природа державно-правового механізму забезпечення національної безпеки зумовлена об'єктивними історичними процесами

кооперації та організації соціальної діяльності. Виживання, нормальна життєдіяльність, розвиток і безпека кожної людини забезпечується об'єднанням людей в єдину організовану систему. Цілісність надає можливість скооперуватися для колективної протидії загрозам, що походять від інших аналогічних організованих соціальних утворень і агресивного природного середовища. Це забезпечується інститутами соціальної влади, що діють у рамках конкретної соціальної системи, в тому числі і в рамках національної політико-правової системи. При цьому у найбільш складних і масштабних соціальних систем, до яких відноситься зокрема національна політико-правова система, виникає об'єктивна потреба в забезпеченні внутрісистемної безпеки.

У цьому зв'язку, перш за все, слід констатувати, що стан політико-правової системи оцінюється як безпечне в тому випадку, якщо усуваються негативні фактори, що перешкоджають ефективній реалізації інтересів особистості, суспільства, держави і тим самим створюють загрозу стабільності функціонування системи її цілісності. При цьому зміст політико-правової форми становить безліч конкретних соціальних відносин, заснованих на властивих даному суспільству нормативних системах (релігії, моралі, звичаїв, традицій). Зміст соціальних норм детермінує відповідний комплекс властивих даному суспільству цінностей, духовних і матеріальних благ, задоволенню життєво важливих потреб учасників суспільних відносин.

Необхідність збереження, захисту, примноження традиційних національних цінностей і благ відображає сутність національних інтересів та їх особливості на різних етапах розвитку національної спільноти.

Законодавчо національні інтереси України визначені як сукупність внутрішніх і зовнішніх потреб держави у забезпеченні захищеності та сталого розвитку особистості, суспільства і держави.

Для держави, суспільства, особистості інтерес представляють не самі їх суб'єктивні потреби як такі, а духовні і матеріальні блага, без яких неможливо задовольнити життєво важливі потреби. Саме по відношенню до цих благ і цінностей зазвичай виявляють інтерес, і саме вони визначають зміст категорії «національні інтереси». Визначення відображає формальний, структурний аспект явища і не вказує на властивості політико-правової системи, які дозволяють їй зовні (в міжнародних відносинах) проявляти себе в якості нації (в смислового значенні Статуту ООН).

Разом з тим саме безпека такого національного суверенного утворення, загалом, розглядається як стан захищеності національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, а в міжнародних документах і в законодавстві держав визначається як національна безпека.

Нормативна система державного правового регулювання у сфері забезпечення національної безпеки представляє собою категоріальну зв'язку «загальне - особливе - одиничне», виділяючи при цьому три відповідних рівня – конституційний, законодавчий, концептуальний [1, с. 22].

На конституційному рівні закріплюються основні засади, які повинні забезпечувати стабільний розвиток і цілісність національної політико-правової системи. Основу основ в цьому сенсі представляють принципи суверенітету та

законності.

На рівні національного законодавства здійснюється конкретизація відповідних конституційних положень, визначаються напрями діяльності, прописується механізм, закріплюється система базових категорій. Усе це визначає загальний вектор розвитку системи національної безпеки держави в зв'язці з національними ціннісними пріоритетами, законодавчо закріпленими, у вигляді системи об'єктів національної безпеки. Відповідно державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки визначається як система державних інститутів послідовно організованих, що діють поетапно і на основі офіційних нормативних установок здійснюючи діяльність з підтримки правових і інституційних механізмів, ресурсних можливостей держави та суспільства на рівні, що відповідає національним інтересам.

Функціями державно-правового механізму забезпечення національної безпеки виступають напрями державно-правового впливу що передбачають вирішення певних завдань в основних сферах життєдіяльності, які в комплексі відображають сутність і зміст правової діяльності держави щодо забезпечення національної безпеки. Функції державно-правового механізму забезпечення національної безпеки безпосередньо залежать від характеру масштабів і ступеня реальних та потенційних загроз у політичній, економічній, соціальній сферах, у сфері науки і освіти, в духовній, інформаційній, військовій, оборонно-промислової, екологічної сферах, а також у сфері громадської безпеки.

Крім того функції здійснюються не тільки у внутрішній, але і в зовнішньополітичній сфері, що зумовлює необхідність участі у заходах щодо забезпечення безпеки за межами України відповідно до міжнародних договорів і угод, укладених або визнаними Україною.

Функції державно-правового механізму забезпечення національної безпеки здійснюються за допомогою взаємодіючих між собою державних організаційних інститутів, які умовно поділяють на дві групи: по-перше, це державні організаційні інститути, для яких відповідна функція є основною, по-друге, це ті інститути держави, для яких функція забезпечення національної безпеки є додатковою (реалізується, як правило, у разі виникнення відповідних загроз інтересам держави, суспільства, особистості).

Державно-правовий інститут забезпечення національної безпеки, як різновид організаційних інститутів держави характеризується рядом ознак:

по-перше, він являє собою відносно відокремлену частину єдиного механізму, що володіє певною автономією;

по-друге, має регулятивним державно-владним характером;

по-третє, має не тільки свою організацію, але й функціональне призначення в рамках державно-правового механізму забезпечення національної безпеки [1, с. 23].

Крім того, слід враховувати, що державно-правовий (організаційний) інститут забезпечення національної безпеки не тотожний відповідному державному органу, який є способом зв'язку регульованих державою відносин з їх матеріальною основою. Інститут являє собою нормативне вираження системи суспільних відносин, у зазначеному сенсі це ідеальне явище, виражене як

система категорій, статусів, принципів, духовних цінностей тощо.

Література

1. Серета В.В., Ковалів М. В., Єсімов С.С., Гурковський М.П. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 518 с.

ВІЙСЬКОВА ПОЛІЦІЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА СЬОГОДЕННА РЕАЛЬНІСТЬ

Котляренко О.П.,
кандидат юридичних наук, полковник юстиції,
начальник науково-дослідного відділу проблем військового законодавства
центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету
оборони України імені Івана Черняхівського

Зважаючи на складну військово-політичну обстановку в Україні та враховуючи високий ступінь невизначеності й непередбачуваності розвитку безпекової ситуації у світі, створення в Україні дієвої військової поліції для ефективної протидії злочинності в існуючих екстраординарних умовах є одним із пріоритетів розвитку спроможностей всіх складових сектору безпеки і оборони.

Ідея створення військової міліції (поліції) уперше була закріплена у постанові Верховної Ради України від 26 січня 1993 року № 2931-ХІІ «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю». У преамбулі постанови зазначено, що її прийняття спричинило надзвичайне загострення криміногенної обстановки та потреба рішучої активізації боротьби із злочинністю. Згідно вимог абзацу четвертого пункту п'ятого вказаної постанови, Кабінету Міністрів України було доручено підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону «Про військову міліцію в складі Збройних Сил України».

За результатами розгляду цього законопроекту, була прийнята постанова Президії Верховної Ради України від 15 листопада 1993 року № 3587-ХІІ «Про проект Закону про військову міліцію в складі Збройних Сил України», згідно якої законопроект повернуто Кабінету Міністрів України для доопрацювання. Примітно, що подання готувалось представниками двох комісій Верховної Ради України: а) Комісії у питаннях законодавства і законності; б) Комісії з питань оборони і державної безпеки. Зазначене вкотре підтверджує, що питання створення військової міліції (поліції) як на той час, так і тепер, перебуває на стику предметів відання двох комісій (комітетів) Верховної Ради України, що через певну конкуренцію між їх компетенцією – ускладнює прийняття законопроекту.

Основні зауваження комісій до законопроекту полягали у наступному: а) насамперед, слід концептуально визначитись щодо статусу цього органу, основних його функцій, повноважень, підпорядкованості тощо; б) передбачити створення військової міліції як єдиного органу для правового забезпечення Збройних Сил України (ЗСУ) та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а не лише ЗСУ; в) з метою уникнення залежності військової міліції від командування ЗСУ, розглянути питання про її створення при МВС, що сприятиме тісній взаємодії з підрозділами МВС і ГПУ, дозволить зосередити сили та засоби боротьби із злочинністю серед військовослужбовців; г) такий підхід відповідає загальнодержавній концепції щодо створення інших

військових правоохоронних органів, зокрема військові суди, військова прокуратура, військова контррозвідка є структурними підрозділами відповідно Верховного Суду, ГПУ та СБУ; д) всупереч вимогам КПК військовій міліції не надається право проведення слідства у справах про злочини, скоєні військовослужбовцями; е) положення проекту щодо здійснення контролю з боку Міністерства оборони України (МОУ) за діяльністю військової міліції суперечить вимогам Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Відзначимо, що дорученням Кабінету Міністрів України доопрацювання вказаного законопроекту покладено на МОУ. За результатами його опрацювання МОУ сформувало наступну позицію: а) погодилось із можливістю створення військової міліції як єдиного органу для правового забезпечення всіх військових формувань; б) заперечило залежність військової міліції від командування ЗСУ; в) не підтримало створення військової міліції при МВС, через невідповідність такого підходу міжнародному досвіду; д) не включення до законопроекту норм про надання військовій міліції функції слідства пояснили відсутністю в МОУ фахівців з вищою юридичною освітою для укомплектування слідчих підрозділів. Водночас МОУ звернуло увагу, що створення військової міліції у складі МВС не потребує прийняття окремого закону про військову міліцію, адже для цього необхідно лише внести зміни до Закону України «Про міліцію» [1].

Маємо відмітити, що теперішня криміногенна обстановка в державі повністю перекликається із обстановкою двадцяти восьмирічної давнини, що підтверджують резонансні вбивства громадян серед білого дня, у тому числі, серія зухвалих розстрілів та підриви автомобілів представників вітчизняних спеціальних служб. Тому приходиться констатувати, що через триваючий збройний конфлікт ситуація із ростом злочинності в державі, у тому числі у ЗСУ, лише ускладнюється. Отже чинники та мета створення військової поліції принципово не змінилися, й нині є співзвучними із закріпленими у преамбулі згаданої постанови Верховної Ради України (1993 року) – *надзвичайне загострення криміногенної обстановки та активізація боротьби із злочинністю*.

Водночас, перелічені вище зауваження і пропозиції до проекту закону також не втратили своєї актуальності та переважна більшість їх є визначальними, тому, на нашу думку, мають бути детально вивчені й використані під час формування правових засад сучасної моделі військової поліції.

Нагадаємо, що в державі прийнято низку рішень щодо створення військової поліції. Зокрема, Програма діяльності Кабінету Міністрів України, Указ Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» від 08 листопада 2019 року № 837. Також про необхідність створення військової поліції неодноразово публічно заявляли державні діячі.

Принагідно відзначимо, що уже понад тринадцять років залишаються невиконані вимоги Концепції реформування кримінальної юстиції України, в частині що стосуються перетворення Військової служби правопорядку у військову поліцію, яка мала б здійснювати досудове розслідування військових

злочинів. Концепцією передбачено, що у результаті реформування створюються такі органи досудового розслідування: 1) національна поліція; 2) фінансова поліція; 3) військова поліція; 4) СБУ; 5) антикорупційний орган.

Натомість на теперішній час досудове розслідування здійснюють: 1) НП; 2) СБУ; 3) орган, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства (Бюро економічної безпеки України); 4) ДБР; 5) НАБУ. Як бачимо із п'яти передбачених Концепцією органів досудового розслідування, відсутній лише один – військова поліція, натомість утворено ДБР, наявність якого Концепція взагалі не передбачала. Тому, без будь-якого сумніву, необхідно максимально прискорити виконання вимог щодо утворення військової поліції.

У цьому контексті варто згадати слова колишнього начальника Військової служби правопорядку генерал-лейтенанта запасу Ф.Ф. Макавчука, який у «золотий» для ВСП, мирний час (2008 рік) коментуючи прийняття Концепції зазначив: «на сьогодні процес формування і становлення ВСП, як правоохоронного органу, вже завершився, але сучасні умови роботи в сфері збереження законності потребують нової структури правопорядку у військах, яка б більшою мірою відповідала стандартам розвинутих країн світу. Таким кроком є Концепція реформування кримінальної юстиції України, відповідно до якої ВСП має бути перетворена у військову поліцію. Нова модель ВСП значно відрізнятиметься від тієї, яку маємо сьогодні. Різницю складатиме не тільки нова назва, а й значне розширення переліку завдань і сфери впливу. А це черговий крок до моделі війська європейського зразка, якого ми так прагнемо досягти» [2, с. 44].

Серед повноважень військово-поліцейських підрозділів найгострішим є питання, яке стосується здійснення досудового розслідування та ОРД. Дискусія з цього приводу є відкритою і такою, що має як прихильників законодавчого визначення зазначених функцій, так і категоричне неприйняття самої ідеї. Аргументом на користь надання військово-поліцейському інституту усього комплексу функцій правоохоронного органу є вимога системності у забезпеченні військового правопорядку, а, відтак, найбільш ефективного вирішення питань запобігання та протидії правопорушенням серед військовослужбовців. Опоненти такого інституціонально-функціонального рішення не враховують основного аргументу – високий рівень правопорядку, військової дисципліни є необхідною умовою забезпечення воєнної безпеки. Адже правопорядок і висока дисципліна у ЗСУ – запорука їх боєздатності [3, с. 151].

Таким чином, в умовах провокування силового сценарію та дестабілізації ситуації в державі, загострення криміногенної обстановки, а також враховуючи триваючий збройний конфлікт Російської Федерації проти України, вважаємо що вкрай необхідно створити за європейською моделлю потужну військову поліцію, яка охопить усі напрями правоохоронної діяльності та здійснюватиме досудове розслідування, оперативно-розшукову діяльність, протидію корупції та тероризму для забезпечення законності і правопорядку у Збройних Силах України.

Завершуючи слід згадати видатного полководця Бонапарта Наполеона: «Неможливо мати хорошу армію без наявності в ній поліцейських сил».

Література

1. Архівна копія галузевого державного архіву Міністерства оборони України від 18.07.2017 № 179/1/7427.

2. Макавчук Ф.Ф. ВСП – гарант правопорядку. *Атлантична панорама*. 2008. № 5 (18). С. 42–44.

3. *Правові основи воєнної безпеки України*: монографія / Є.Л. Стрельцов, С.Т. Полторац, Ю.В. Аллеров, О.В. Кривенко, П.П. Богуцький. Львів: НАВС, 2016. 188 с.

ВПЛИВ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НА ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ

Кривенко О. В.,
доцент кафедри правового забезпечення
гуманітарного інституту Національного університету
оборони України імені Івана Черняховського,
кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України,
генерал-лейтенант у відставці

Фалко В. В.,
слухач гуманітарного інституту Національного університету
оборони України імені Івана Черняховського, майор юстиції

При визначенні впливу правового забезпечення взаємодії на час проведення взаємодії, необхідно відрізнити дві групи понять:

поняття *організації* взаємодії від безпосереднього *проведення* взаємодії;
поняття *взаємодії* від *управління*.

Сутність *організації* взаємодії є *погодження* зусиль і дій підлеглих військ за цілями, часом, місцем та способами виконання завдань [1]. Відповідно *правове забезпечення взаємодії* – це правове регулювання процесів *погодження* зусиль і дій підлеглих військ за цілями, часом, місцем та способами виконання завдань.

Повнота правового забезпечення взаємодії полягає у відповідності *правового забезпечення взаємодії* визначеній глибині *деталізації* взаємодії.

Взаємодія є *організованою*, якщо зусилля і дії підлеглих військ за цілями, часом, місцем та способами виконання завдань є *погодженими*. Таким чином *взаємодія* – це *погоджені* зусилля і дії підлеглих військ за цілями, часом, місцем та способами виконання завдань.

Взаємодія не замінює *управління*, вона його доповнює. *Управління* – це цілеспрямований вплив органу управління на об'єкти управління з метою виконання бойового завдання. *Управління* може бути централізованим чи децентралізованим. Чим більший ступінь децентралізації *управління*, тим сильнішою повинна бути *взаємодія* [2]. Тобто при більшому ступеню децентралізації *управління*, *деталізація взаємодії* має бути глибшою.

Так як *правове забезпечення взаємодії* – це правове регулювання процесів *погодження* зусиль і дій підлеглих військ за цілями, часом, місцем та способами виконання завдань, *погодженими* зазначені процеси можуть бути лише при *повному правовому забезпеченні взаємодії*.

Проведення взаємодії – це процес виконання результату *організації* взаємодії, тобто *проведення погоджених* зусиль і дій підлеглих військ за цілями, часом, місцем та способами виконання завдань.

На підставі проведених досліджень встановлено, що час на *проведення взаємодії* Ч залежить від *повноти правового забезпечення взаємодії* П: чим *повніше* визначено *правове забезпечення взаємодії* П, тим менший час Ч

необхідний для *проведення* взаємодії. Зазначену залежність відображено на Рис. 1.

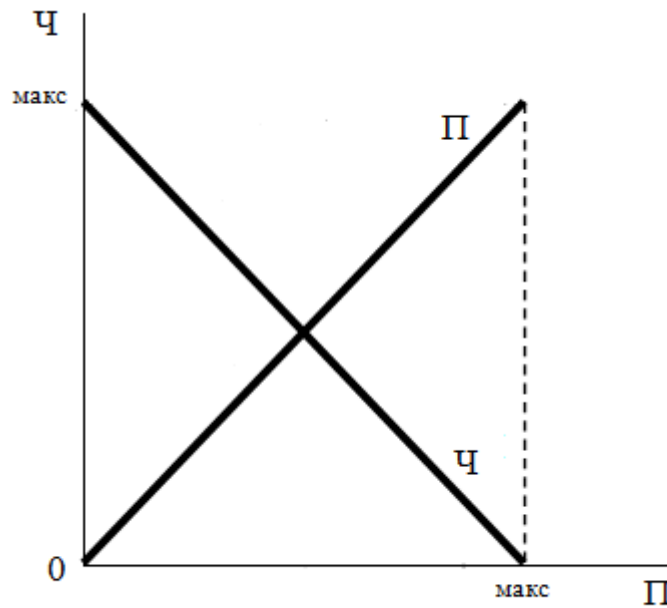

Рис. 1. Залежність часу, що використовується на *проведення* взаємодії (Ч), від повноти правового забезпечення організації взаємодії (П)

Механізм дії даної залежності показує, що у разі відсутності *правового забезпечення взаємодії* взагалі, час на *проведення взаємодії* буде необхідний максимальний.

Частковим випадком взаємодії є незалежні дії, які мають місце при повній неузгодженості дій суб'єктів [2].

Таким чином, відсутність *правового забезпечення взаємодії* може призвести до *проведення* незалежних дій. Це пов'язано з тим, що у суб'єктів, які мають взаємодіяти, буде відсутнє необхідне *правове забезпечення взаємодії*. І навпаки, у разі повного правового забезпечення взаємодії, взаємодія буде *організованою*, і виконавцям залишатиметься лише її *провести*.

Таким чином, *повнота правового забезпечення* є одночасно якісним критерієм як *організації*, так і *проведення* взаємодії.

Висновки:

1. В ході проведення дослідження було надано визначення низці понять та встановлено залежність часу, що використовується на *проведення* взаємодії, від *повноти правового забезпечення взаємодії*.

2. Визначені поняття та встановлена залежність часу, що використовується на *проведення* взаємодії, від *повноти правового забезпечення взаємодії*, можуть бути використані в ході розробки теоретичних положень взаємодії складових сектору безпеки і оборони України.

Література

1. Иванов Д.А. и др. Основы управления войсками в бою. Изд. 2-е, перераб. и доп. Иванов Д.А., Савельев В.П., Шеманский П.В. – М: Воениздат, 1977. – 389 с. С. 213.

2. Дробаха Г.А., Генев Б.А., Зубрицький Г.М. Взаємодія тактико-вогневих підрозділів зенітних ракетних військ та протиповітряної оборони Сухопутних військ при вирішенні завдань протиповітряної оборони. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України* / Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. – Харків: ХНУПС, 2014, – Вип. № 1 (14). – С. 90-93.

ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Настюк В.Я.,
доктор юридичних наук, професор
член-кореспондент НАПрН України
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Карелін В.В.,
доктор юридичних наук, капітан
науковий співробітник наукового-дослідного відділу проблем педагогіки у
військовій сфері науково-дослідного управління військово-гуманітарних
досліджень науково-дослідного центру,
Військового інституту Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

За часів президентства Віктора Януковича систему військової кримінальної юстиції швидко зруйнували, ліквідувавши у 2010 році військові суди, а в 2012 – військові прокуратури. Тоді був мир і це пройшло майже непомітно для широкого загалу. Сім років в Україні триває війна, а за цей час ефективна система військової кримінальної юстиції так і не створена.

Коли у 2014 році стало гаряче на Сході і в зоні бойових дій виявився правовий вакуум, терміново, в рекордні строки законодавчо відновили військову прокуратуру. Але ще тоді фахівцям було зрозумілим, що це – тимчасовий захід і військова прокуратура згідно прийнятого у 2012 році нового Кримінально-процесуального кодексу України (далі КПК) буде мати право досудового розслідування лише до листопада 2017 року. Тому вже через рік законодавець почав думати, на який же орган слід покласти розслідування військових злочинів, коли цього права буде позбавлено військову прокуратуру.

З урахуванням досвіду війни у 2014-2015 роках стало зрозумілим, що поліція, на яку згідно КПК 2012 року планувалось покласти їх розслідування, цього не подужає. І тому цю функцію вирішили покласти на Державне бюро розслідувань, закон про яке саме тоді розглядався у Верховній Раді [1].

Ця функція взагалі не вписувалась у первинну концепцію цього нового органу, призначенням якого було розслідування службових злочинів вищої ланки чиновників, суддів і правоохоронців. Проте, розслідування військових злочинів буквально впхали в закон про ДБР перед останнім читанням [2].

Слід зазначити, що ДБР є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції.

Тепер лєвова частина кримінальних проваджень, розслідуваних Державного бюро розслідувань, припадає на військові кримінальні правопорушення. Ця категорія кримінальних правопорушень включає в себе значну кількість статей Кримінального кодексу України (далі ККУ) – від самовільного залишення військової служби до недбалого ставлення до військової служби, наслідки якого можуть бути найрізноманітніші. (так, за офіційними даними Генеральної прокуратури України, у 2019 році обліковано 3616 військових правопорушень, у 2020 році – 4055, з яких до тяжких злочинів відноситься 3546 правопорушення (трохи більше 87%) [3].

Показником роботи слідчих ДБР перш за все є кількість завершених кримінальних проваджень із направленням обвинувального акту до суду. Так, протягом 2020-2021 років слідчі ДБР направили до суду обвинувальних актів за такими статтями Кримінального кодексу України: 28 військовослужбовців за обвинуваченням у порушенні порядку підлеглості (ст.ст. 402-405 ККУ); 42 військовослужбовців за обвинуваченням у порушенні статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 ККУ); 72 військовослужбовців за обвинуваченням у знищенні, пошкодженні або втраті військового майна (ст.ст. 411-413 ККУ); 38 військовослужбовців за обвинуваченням у викраденні, привласненні, вимаганні військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодінні ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 ККУ) з яких: 4 військовослужбовців за обвинуваченням у заволодінні зброєю та боєприпасами; 14 військовослужбовців за обвинуваченням у заволодінні шляхом зловживання службовим становищем; 30 військовослужбовців за обвинуваченням у недбалому ставленні до служби (ст. 425 ККУ); 22 військовослужбовців за обвинуваченням у порушенні правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 ККУ); 18 військовослужбовців за обвинуваченням у перевищенні службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 ККУ); 15 військовослужбовців за обвинуваченням у порушенні правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 ККУ) [3].

На сьогоднішній день у зв'язку з можливістю створення Військової поліції в Україні слід: ухвалити до Кримінального кодексу України зміни, якими передбачити віднесення окремих складів злочинів, передбачених статтями 402, 403, 405, 406, 407, 408, 409 тощо, до кримінальних проступків; визначити за Військовою поліцією повноваження здійснення досудового розслідування у формі дізнання кримінальних проступків, учинених військовослужбовцями, держслужбовцями військових формувань, а за ДБР – залишити повноваження з розслідування військових злочинів та злочинів у воєнній сфері (до останніх відносяться різноманітні посягання у воєнно-промисловому комплексі); віднести до підслідності Військової поліції окремі склади кримінальних правопорушень, окрім ст. 422 КК України, вчинені військовослужбовцями рядового, сержантського та молодшого офіцерського

складу, та держслужбовцями військових формувань, посади яких належать до категорії «В».

Водночас, необхідно передбачити здійснення слідчими ДБР досудового розслідування військових злочинів та злочинів у воєнній сфері, вчинених командирами військових частин, керівниками підприємств, установ та організацій, які віднесені до відання Міністерства оборони України, Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, військовослужбовцями старшого або вищого офіцерського складу, держслужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань, посади яких віднесені до категорії «А» та «Б», а також вчинені військовослужбовцями військових правоохоронних органів.

Література

1. Хто розслідуватиме злочини у військах. URL: <https://resonance.ua/khto-rozsliduvatime-zlochyni-u-viyska/>.
2. Про Державне бюро розслідувань Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.
3. Розслідування ДБР військових злочинів за 2020-2021 роки. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/rozsliduvannya-dbr-viyskovykh-zlochyniv-za-2020-2021-roky/>.

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Онопрієнко С.Г.,
викладач кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права ВІКНУ імені Тараса Шевченка

Застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протистояння. Саме проти України Російська Федерація використовує найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України. Комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері потребує визначення інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації [1].

Проблема протидії інформаційним загрозам у сфері національної безпеки є сьогодні найважливішою для забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та незалежності нашої держави [2, с.48]. На її вирішення мають бути спрямовані зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, всіх активних суб'єктів громадянського суспільства. Враховуючи, що рівень інформаційних знань, вмінь та навичок державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування відрізняється нерівномірністю і значним чином залежить від географічних, вікових, гендерних, освітніх та інших ознак, доцільно базовим рівнем інформаційної безпеки органів публічного адміністрування вважати рівень інформаційної безпеки їх персоналу. Побудова структури інформаційної безпеки у досліджуваній сфері має виходити з того, що інформаційна безпека людини є тим наріжним каменем побудови інформаційної безпеки держави, без якого найновітніше обладнання та найсучасніші програми не зможуть виконувати своїх цілей.

Другим елементом структури інформаційної безпеки органів публічного адміністрування є інформаційна безпека організації (органу, установи публічного адміністрування). Цей вид інформаційної безпеки не тотожний інформаційній безпеці персоналу такої організації, оскільки, вступаючи у складні взаємозв'язки під час реалізації своїх функціональних обов'язків, представники органів публічного адміністрування утворюють нові інформаційні загрози та ризики, та, одночасно, нову систему взаємного контролю та навчання у більш досвідчених колег без відриву від виконання своїх безпосередніх обов'язків. Важливим є те, наскільки усвідомлюється на рівні місії, цінностей організації, управлінських рішень та системи оцінювання персоналу необхідність підтримки системи інформаційної безпеки, а також керування нею.

Третім елементом структури інформаційної безпеки органів публічного адміністрування є загальнодержавний рівень, на якому здійснюється стратегічне управління системою інформаційної безпеки, визначаються пріоритети її розвитку, відстежується ефективність затверджених раніше планів і програм.

Органічне поєднання трьох видів інформаційної безпеки – людини (державного службовця або службовця органу місцевого самоврядування, громадянина як споживача адміністративних послуг), організації (органу публічного адміністрування) і держави і утворює, на нашу думку, структуру інформаційної безпеки органів публічного адміністрування.

Література

1. Доктрина інформаційної безпеки України: затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>.

2. Коропатнік І.М., Шопіна І.М. Роль інформаційної культури в підвищенні ефективності функціонування Збройних Сил України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 47–54.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Остапенко І.О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права Військового інституту Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

Російсько-український збройний конфлікт, що призвів до окупації території Автономної Республіки Крим та агресії на Сході України, став стрес-тестом на визначення готовності сектору безпеки і оборони до дій за призначенням і висвітлив низку системних прогалин у цій сфері, зокрема у сфері стратегічних комунікацій.

На початковому етапі проведення антитерористичної операції у 2014 році Україна була не готова ефективно реагувати на інформаційну агресію противника. Відсутність інформаційної протидії агресивним інформаційним проявам Російської Федерації істотно ускладнювали ситуацію, а стратегічні документи держави і законодавство у сфері національної безпеки потребували системного оновлення.

Вперше питання розвитку стратегічних комунікацій в Україні було порушено у 2014 році в межах ухвалених на Саміті НАТО в Уельсі рішень щодо підтримки України в умовах агресії Російської Федерації. Альянс висловив готовність надати консультативну, практичну та матеріально-технічну допомогу Україні, у тому числі розглянути питання щодо започаткування проекту створення загальнодержавного центру стратегічних комунікацій і ситуаційних центрів у складі ключових органів влади [1].

Менш ніж за рік у Стратегії національної безпеки України від 06 травня 2015 року було визначено нові загрози інформаційній безпеці держави, а саме: ведення інформаційної війни проти України та відсутність цілісної комунікативної політики держави, що може призвести до формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності спотвореної інформаційної картини світу [2].

Вже у вересні 2015 року секретар РНБО України О.Турчинов та Генеральний секретар НАТО Є.Столтенберг підписали Дорожню карту Партнерства у сфері стратегічних комунікацій, де було визначено загальні цілі та завдання, формат співпраці, джерела фінансування та очікувані результати, а саме розвиток здатності України здійснювати ефективні комунікації, що допоможуть забезпечити тіснішу взаємодію між усіма зацікавленими суб'єктами, як урядовими, так і неурядовими [3].

Імплементация Дорожньої карти Партнерства започаткувала формування сучасної та ефективної системи стратегічних комунікацій у державі. Передусім

розпочато процес внесення змін до нормативно-правових документів загальнодержавного значення.

На сьогоднішній день питання стратегічних комунікацій активно порушуються у різних нормативно-правових актах, зокрема у: Стратегічному оборонному бюлетні, Доктрині інформаційної безпеки України, Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України, Інструкції з реалізації стратегічних комунікацій у Збройних Силах України, Доктрині зі стратегічних комунікацій, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України, Комунікаційної стратегії Міністерства зовнішніх справ України та інших документах.

Разом з тим, формування позитивного сприйняття сектору безпеки та оборони вимагає скоординованої діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони з метою системного та проактивного поширення власних наративів з використанням усіх доступних форматів комунікації.

Однак, здійснюючи свою комунікативну діяльність, суб'єкти сектору безпеки та оборони не функціонують як єдина система стратегічних комунікацій держави, координація між ними інколи відсутня. Зазначене негативно впливає на просування загальнодержавного наративу та формулювання і впровадження ключових повідомлень задля ефективної протидії інформаційним викликам та загрозам у воєнній сфері. У зв'язку з чим виникає потреба на законодавчому рівні закріпити норми, які б регулювали взаємні комунікативні можливості суб'єктів сектору безпеки та оборони з метою формування внутрішніх і зовнішніх наративів та створення інформаційного середовища.

Таким чином, виникає необхідність нормативно-правового забезпечення комунікативної діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України, зокрема у напрямі координації та взаємодії суб'єктів між собою, а також міжвідомчої взаємодії з іншими міністерствами, державними установами та неурядовими організаціями. Адже налагоджений механізм стратегічних комунікацій є необхідною умовою для досягнення перемоги у гібридній війні з країною агресором, а відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію деструктивної інформаційної політики Російської Федерації.

Література

1. Wales Summit Declaration / NATO. 2014. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_text_112964.htm/.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.

3. Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО. URL: http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/files/Roadmap_Ukr.pdf/.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Павлов Д.М.,
начальник кафедри Інституту УДО України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, доцент

Реалізація стратегічних програмних документів у сфері реформування національної безпеки поряд з суто військово-організаційними аспектами актуалізує й широкий спектр військово-гуманітарних проблем. Особливе місце у цьому проблемному полі посідають питання військово-правового виховання військовослужбовців, формування їх правової культури й свідомості, духовних, патріотичних і військово-моральних цінностей [1]. Управління державної охорони України (ділі – УДО України) є державним правоохоронним органом спеціального призначення, що безпосередньо зумовлює високі вимоги щодо рівня правової підготовки військовослужбовців УДО України.

Теоретичну основу дослідження становлять праці К.І. Белякова, А.І. Берлача, О.Ф. Кобзаря, І.М. Коропатніка, О.В. Кузьменко, В.І. Олефіра, А.Г. Чубенка, І.М. Шопіної та інших.

Правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінностям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що, в свою чергу, є необхідною умовою забезпечення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов та інших протиправних дій [2]. Місія правоохоронного органу визначає зміст підготовки його кадрів. Відповідно, як слушно відзначив Вячеслав Штучний, значення підготовки кадрів УДО України полягає у формуванні професійного корпусу правоохоронців, які з гідністю та професіоналізмом будуть виконувати завдання Управління державної охорони України [3].

Важливим елементом правової підготовки військовослужбовців УДО України виступає оволодіння основами військового права, що включає, зокрема, право бойової підготовки та застосування військ, право проходження військової служби, військово-дисциплінарне право, міжнародне гуманітарне право тощо.

Сучасні безпекові операції характеризуються поєднанням військового, цивільно-військового і поліцейського компонентів, вони стають все більше багатовимірними, часто із залученням об'єднаних, коаліційних та багатонаціональних сил, все частіше до участі у збройних конфліктах долучаються недержавні утворення або організації терористичного спрямування [4]. При цьому існує потреба врахування специфіки правового регулювання таких важливих аспектів діяльності УДО України, як взаємодія з

іншими складовими системи забезпечення національної безпеки, зокрема у контексті функціонування її антитерористичної підсистеми або підсистеми захисту критичної інфраструктури держави.

При підготовці висококваліфікованих кадрів для потреб УДО України та інших органів, що входять до сектору безпеки та комплектуються військовослужбовцями, велику увагу слід приділяти формуванню відповідних знань щодо основних галузей вітчизняного права (як матеріального, так і процесуального), що безпосередньо пов'язані з напрямом службово-бойової діяльності військовослужбовців, при цьому особлива увага має приділятися військово-правовому напрямку.

Література

1. Федоренко В.В. Військово-правове виховання військовослужбовців Збройних Сил України: соціально-філософський аналіз. PhD thesis, ЖДУ імені Івана Франка. – Електроний ресурс. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/22191/1/dys_Fedorenko.pdf

2. Крицак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. Форум права, 2009. № 3. – С. 365-372.

3. Штучний В. В. Адміністративно-правові засади підготовки кадрів Управління державної охорони України. Київ. - Національна академія внутрішніх справ, 2015. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

4. Військове право : підручник / за ред. І.М. Коропатніка, І.М. Шопіної. К.: Алерта, 2019. 648 с

ОНТОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Пономарьова Д.С.,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін та міжнародного права
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Найважливішою умовою удосконалення системи публічного адміністрування в Україні є налагодження ефективної взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями, підприємствами, установами та організаціями та іншими суб'єктами публічних відносин. Разом з тим удосконалення будь-якого процесу потребує наявності об'єктивних знань щодо його сутності, які не мали б значних відмінностей у різних учасників суспільних відносин. Однак саме у сфері взаємодії та її правового забезпечення спостерігається наявність діаметрально протилежних підходів та точок зору, що призводить до неоднозначного розуміння тих кроків, що мають бути здійснені для підвищення її ефективності.

Особливої важливості означені аспекти взаємодії набувають під час регулювання суспільних відносин у секторі безпеки і оборони України. Так, головною метою Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 визначено завчасно підготовлену та всебічно забезпечену всеохоплюючу оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Взаємодія в процесі всеохоплюючої оборони України вимагає координації заходів, що здійснюються в державі під час підготовки до збройного захисту та захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту проти України, під час відбудовного періоду після закінчення воєнних дій, із заходами, що вживаються для підтримки України інституціями Європейського Союзу, Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та їх державами-членами, іншими державами та міжнародними організаціями [1].

Взаємодія в її правовому розумінні є за своєю сутністю соціальним феноменом і завжди здійснюється, реалізується, знаходить свій вияв у суспільних відносинах, у тому числі і у секторі безпеки і оборони [2; 3]. На виникнення взаємодії впливають цілі її учасників, які можуть мати значні відмінності, і ці відмінності можуть обумовлювати деструктивний характер взаємодії [4, с.65]. Завданням права як універсального регулятора є своєчасне вирішення потенційних правових конфліктів з тим, щоб взаємодія у системі публічного адміністрування завжди носила взаємоузгоджений і конструктивний характер. При цьому на перший план виходять питання,

пов'язані із підготовкою фахівців для здійснення заходів зі взаємодії, а також узгодження національної термінології у цій сфері з нормами міжнародних правових актів (останнє, зокрема, стосується стратегічних комунікацій як однієї з форм взаємодії, що сьогодні здобуває своє визнання як на рівні термінології, так і на рівні нормативно-правового регулювання).

За результатами аналізу теоретичних підходів до сутності взаємодії у правовій науці можна зробити висновок про існування щонайменш п'яти наукових позицій щодо досліджуваного феномена: 1) діяльнісного, який визначає взаємодію як активність щонайменш двох суб'єктів, спрямовану на перетворення оточуючого світу; 2) когерентного, у межах якого взаємодія розуміється як взаємозв'язок її учасників; 3) продуктного, у межах якого увага акцентується на результатах взаємодії; 4) формального, прихильники якого вважають основною ознакою взаємодії її форму; 5) координаційного, в якому основною ознакою взаємодії вважається узгодження позицій її учасників.

На підставі сказаного вище можна сформулювати поняття взаємодії Міністерства оборони України с органами публічного адміністрування як виду узгодженої координаційної діяльності, спрямованої на досягнення спільних цілей у сфері забезпечення обороноздатності нашої держави.

Література

1. Стратегія воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
2. Коропатнік І.М. Мета і принципи взаємодії Збройних Сил України та громадянського суспільства. *Juridic national: Teorie si Practica*. 2016. № 3(19). С. 77-82.
3. Коропатнік І.М. Особливості адміністративно-правового статусу інститутів громадянського суспільства як суб'єктів взаємодії зі Збройними Силами України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 21. С. 37-41.
4. Шопіна І.М. Розвиток правового регулювання взаємодії інститутів громадянського суспільства і Збройних Сил України. *Наука і правоохорона*. 2016. №3. С.62-67.

ПРОГРАМА НАТО З РОЗБУДОВИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Приймак В.А.

ад'юнкт наукового відділу організації підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Реалізація ефективних антикорупційних програм і запровадження нетерпимості до корупції та проявів корупційних явищ, виявлення та припинення кримінальних та інших правопорушень, підвищення рівня доброчесності в силах оборони належать сьогодні до пріоритетів розвитку к інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони [1]. Разом з тим діяльність із запобігання корупційним правопорушенням ще не можна визнати повністю ефективною внаслідок впливу низки факторів правового, організаційного та теоретико-методологічного характеру. Це потребує системної комплексної роботи, спрямованої та вироблення міцного теоретико-методологічного підґрунтя запобігання корупційним правопорушенням в органах військового управління. Вказане обумовлює увагу, яка має приділятися нині інструментам протидії корупції, які вже успішно себе зарекомендували на національному та міжнародному рівні.

Програма НАТО з розбудови доброчесності (The Building Integrity Programme, або BI) була заснована Радою євроатлантичного партнерства в листопаді 2007 року в рамках Плану дій партнерства зі створення оборонних інститутів (Partnership Action Plan on Defence Institution Building), який допомагає партнерам створювати ефективні і дієві оборонні інститути під цивільним і демократичним контролем. На зустрічі на вищому рівні в Чикаго в 2012 році глави держав і урядів НАТО погодили розробку плану навчання і підготовки у галузі розбудови доброчесності. У грудні 2013 року, коли міністри закордонних справ країн НАТО визначили підтримку в нарощуванні оборонного потенціалу для партнерів і, можливо, країн, які не є партнерами, в якості ключової мети, Програма НАТО з розбудови доброчесності була позначена як інструмент, що сприяє просуванню демократичних цінностей і прав людини, що позитивно впливає на загальні безпеку і стабільність [2].

Програма з розбудови доброчесності містить практичні інструменти, які допомагають країнам-учасницям зміцнити цілісність, прозорість і підзвітність і знизити ризик корупції в оборонному та безпековому секторі. Вона просуває передовий досвід, процеси та методології та надає країнам індивідуальну підтримку, щоб зробити інститути оборони і безпеки більш ефективними. Програма розроблена з урахуванням національних потреб і вимог, а участь в ній здійснюється на добровільних засадах. Вона відкрита для всіх союзників і партнерів по НАТО (членів Ради євроатлантичного партнерства,

Середземноморського діалогу, Стамбульської ініціативи співпраці і партнерів у всьому світі). Запити з інших країн розглядаються НАТО в індивідуальному порядку. Станом на квітень 2014 року 16 країн брали участь в анкеті самооцінки і процесі колегіальної оцінки, започаткованими цією Програмою: Афганістан, Вірменія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Колумбія, Хорватія, Грузія, Угорщина, Латвія, Республіка Молдова, Чорногорія, Норвегія, Польща, Сербія, Республіка Північна Македонія, а також Україна [2].

Мета Програми полягає у наданні допомоги заінтересованим країнам щодо запровадження в їх національних оборонних і безпекових інституціях ефективного, добросесного і прозорого менеджменту, зміцнення механізмів протидії і запобігання корупції, удосконалення системи управління фінансовими і матеріальними ресурсами. Основним завданням реалізації Програми в Україні є сприяння у розвиненні її власних національних спроможностей з подолання корупції та забезпечення ефективного й прозорого менеджменту у секторі безпеки і оборони [3], що робить цей інструмент протидії корупції надзвичайно цінним в аспекті тенденцій європейської та північноатлантичної інтеграції нашої держави.

Література

1. Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
2. The Building Integrity Programme. URL: <https://buildingintegrity.hq.nato.int/BI.aspx>.
3. Програма (Ініціатива) НАТО/РЄАП. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/programa-iniciativa-natoryear>.

НАУКА ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОБОРОНИ

Приполова Л.І.,
Національний університет оборони України ім. І. Черняховського,
Центр воєнно-стратегічних досліджень, старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу проблем військового законодавства,
кандидат юридичних наук

Події на військово-політичній арені України актуалізують все більш зростаючу роль науки військового права, яка сприяє виробленню необхідних та можливих варіантів (способів) підвищення боєздатності сил оборони. Заяви про те, що сфера оборони перебуває у стані глибокої кризи і потребує рішучого втручання з метою її подолання, лунали ще у 2000-х роках [1]. І сьогодні така теза лишається актуальною, оскільки наука військового права не може лишитися осторонь до необхідності напрацювання обґрунтування способів та шляхів вирішення низки проблемних питань юридичного спрямування: реформування законодавства у сфері оборони, адаптованого до наявних та можливих загроз; юридичне супроводження сфери оборони в аспекті набуття критеріїв для євроатлантичної інтеграції, тощо. Загалом, глобалізаційні процеси провокують зміни сучасного світу і все частіше виявляються суперечливі тенденції, які також впливають на розвиток військової науки. Одним із таких важливих процесів можемо назвати всім відомий рух у напрямку євроатлантичної інтеграції, який не можливо буде здійснити без процесу впорядкування законодавства, чим також займається наука військового права.

Нагадаємо, що Стратегія національної безпеки України 2020 року не стала виключенням серед тих нормативних актів, які закріплюють обов'язковість та незворотність намірів України стосовно ЄС. Про зазначене свідчать пункти 5 та 34: «Ураховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України і Законом України «Про національну безпеку України», пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є: європейська і євроатлантична інтеграція» (п. 5); «Набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору – стратегічний курс держави» (п. 34) [2].

Як зауважують окремі спеціалісти, фактичне наближення до законів та стандартів ЄС продовжує бути повільним та болісним процесом, правова система ЄС не призначена для країн з слабкою адміністративною спроможністю, економік на шляху модернізації або тих, хто намагається встановити верховенство права [3]. Наприклад, Б. Ференс досліджуючи політичний простір Україна та ЄС підсумував, що сьогодні немає жодного конкретного всеохоплюючого правового документа, який би структурував інституційну співпрацю між урядом, парламентом, адміністрацією президента щодо європейської інтеграції. Співробітництво між різними гілками влади

відбувається в рамках існуючих правових норм, які структурують відносини, що, за замовчуванням, відповідають інтересам основних політичних сил (правову базу щодо адаптації українського законодавства не було оновлено, урядові законопроекти досить часто не відповідають необхідному рівню якості, не завжди мають спрямування на імплементацію Угоди про асоціацію [4, с. 10-12]).

Окрім невирішених питань щодо інтеграції до ЄС, в наукових колах активно обговорюється тематика, пов'язана із відносинами України та НАТО. Загалом, реалії довготривалої боротьби за відновлення територіальної цілісності України, активізували інтерес в науковому середовищі до питань забезпечення обороноздатності держави, проведення оборонної реформи, досягнення стандартів НАТО для подальшої вдалої інтеграції, здійснення оновлення й систематизації законодавства у сфері безпеки й оборони.

Відтак, проблематика удосконалення законодавства у сфері оборони перебуває не один рік у полі зору науковців [5-13]. Погоджуємось із неприємною, але реалістичною тезою про те, що система законодавства у сфері оборони так чи інакше піддавалася неодноразовим змінам що були вигідні кожній новій політичній владі. Результат огляду низки експертних висновків та наукових напрацювань, показує наскільки важливим сьогодні залишається питання систематизації та забезпечення якості законодавства, для того аби вирішити гострі питання:

1. Не розмежованість повноважень між вищими органами держави у сфері оборони, що призводить до непорозумінь у забезпеченні діяльності відповідних суб'єктів.

2. Недосконалість і одночасна недієвість нормативно-правових актів у сфері оборони, що доволі критично в обстановці завуальованого довготривалого збройного конфлікту як для держави, яка прагне до євроатлантичної інтеграції.

3. Не адаптованість вітчизняного правового поля до принципів, що існують в провідних країнах НАТО та ЄС, тощо.

Таким чином, наука військового права сьогодні потребує неабиякого розвитку та якісного напрацювання результатів у вигляді перспективних наукових досліджень, що сприятиме досягненню достатнього рівня конкурентоспроможності та інтеграції у світовий науковий простір.

Література

1. Шеховцов В. Криза оборонної реформи 2000-2010 років. Нові умови, рішення, результати. URL: http://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-03/Kriza_obor.pdf.

2. Про Стратегію воєнної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року, введено в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

3. Україна наблизилась до ЄС, але їй ще далеко до членства – Carnegie Europe. Голос Америки. 26.02.2018. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrayina-yees-chlenstvo/4271108.html>.

4. Богдан Ференс Політичний простір Україна-ЄС: як не втратити орієнтири? Friedrich Ebert Stiftung. Листопад 2021 р. 23 с.

5. Колодій А.М., Пелих Н.А. Конституційно-правове регулювання в Україні: перспективи розвитку. Стратегічні пріоритети. 2008. № 2 (7). С. 135-140.

6. Коваленко В.В. Конституційна модернізація правоохоронної діяльності та системи органів охорони правопорядку: європейський досвід й українські перспективи. Право України. 2013. № 11. С. 292-302.

7. Янчук А.О. Шляхи формування основ нормативно-правового забезпечення реформування правоохоронної системи України: до постановки проблеми. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 1. С. 107-116.

8. Скрипнюк О.В. Проблеми вдосконалення основ конституційного ладу в Україні: досвід і перспективи. 19 жовтня 2012 року. URL: <http://www.president.gov.ua/content/ca.html>.

9. Оніщук М.В. Основні положення конституційного оновлення на інноваційно-прогностичних засадах. 27 серпня 2013 року. URL: http://www.president.gov.ua/content/ca_publications.html.

10. Про звернення до Верховної Ради України щодо необхідності прийняття Закону України про особливості застосування Збройних Сил України за умов відсутності оголошення війни та при терористичній загрозі і внесення відповідних змін до законодавчої бази: Рішення Вінницької обласної Ради № 256 від 20 груд. 2016 р. URL: <https://vinrada.gov.ua/poryadok-dennij-tarishennya-13.htm>.

11. Тютюнник В.П., Горовенко В.К. Законодавство у сфері оборони України: стан, проблеми та шляхи реформування. Наука і оборона. 2018. № 1. С. 18–22.

12. Пропозиції щодо вирішення деяких проблемних питань трансформації системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у ЗС України з урахуванням реалізації принципів і стандартів командування та управління, прийнятих державами-членами НАТО. Національний інститут стратегічних досліджень. березень 2021 р. вх. ГШ МО України № 4582/с від 02.03.2021 р.

13. Тютюнник В. П., Горовенко В. К. Рекомендації щодо першочергових кроків Президента України у сфері оборонної реформи та розвитку Збройних Сил України. 19 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/201906/Рекомендації%20щодо%20першочергових%20кроків%20Президента%20України%20у%20сфері%20оборонної%20реформи%20та%20розвитку%20ЗСУ.pdf>.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Радченя Н. М.,
старший викладач Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

Перспектива набуття Україною повноправного членства в ЄС передбачає забезпечення готовності та спроможності охорони державного кордону України як зовнішнього кордону ЄС [1]. Реалізація курсу зумовлює здійснення поглибленої співпраці та координації діяльності Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужби України) з прикордонними службами держав-членів ЄС та міжнародними інституціями.

Реалізація Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року та Стратегії розвитку Державної прикордонної служби передбачає виконання комплексу завдань до яких, зокрема, відноситься удосконалення підготовки персоналу шляхом впровадження європейських і міжнародних стандартів, обміну досвідом, впровадження сучасних технологій, проведення тренінгів та ін. [1, 2].

Інтеграція України в європейське безпекове середовище – систему інтегрованого управління кордонами – передбачає імплементацію стандартів прикордонної безпеки. Модель інтегрованого прикордонного управління, спрямована на забезпечення високої якості охорони зовнішніх кордонів, проведення ефективного прикордонного контролю з одночасним дотриманням основоположних прав людини. Важливим компонентом реалізації європейського інтегрованого управління кордонами є освіта та підготовка кадрів (ст. 3 Регламенту (ЄС) 2019/1896)[3], (далі – Регламент). Широким колом повноважень у сфері освіти, згідно ст. 62 Регламенту, наділяється Агентство Frontex, на офіційному сайті якого наголошується на значенні освітніх стандартів [4], які є основою формування гармонізованих компетенцій в рамках навчання персоналу прикордонних служб і забезпечують якісний розвиток та визнання результатів навчання на національному та європейському рівні. Освітні стандарти ґрунтуються на галузевій кваліфікаційній рамці (SQF) для прикордонної охорони, як загальній, та Європейській кваліфікаційній рамці для навчання протягом усього життя (EQF). Ця сфера включає різні види базових навчальних програм та курсів підготовки прикордонних служб, що охоплюють усі етапи кар'єрного розвитку персоналу.

З метою забезпечення сумісності прикордонної діяльності, державами-учасницями ЄС у 2003 році прийнято Уніфікований стандарт підготовки співробітників прикордонної та берегової охорони в ЄС – Уніфіковану програму підготовки (Common Core Curriculum – «ССС») (далі - ССС). У навчальній програмі визначено спільні правила та стандарти підготовки прикордонної та берегової охорони в ЄС для досягнення оперативної взаємодії прикордонників держав-членів ЄС. ССС складається з чотирьох рівнів:

Уніфікованої базової програма підготовки для прикордонних служб ЄС (CCC BASIC), що є першою базовою програмою підготовки і визначає загальні стандарти основної підготовки персоналу правоохоронних органів в ЄС на рівні SQF 4–5;

Уніфікованої програми підготовки для прикордонних служб ЄС середнього рівня (CCC MID-LEVEL), що гармонізує вимоги до навчання для офіцерів середнього рівня і включає основний набір стандартів навчання на рівні SQF 6;

Програми оперативної підготовки для офіцерів середнього рівня (EBGT MLC), що пропонується офіцерам середньої ланки органів європейської прикордонної охорони;

Уніфікованої програма високого рівня освіти та підготовки – Спільної європейської магістерської програми зі стратегічного управління кордонами, що розрахована на слухачів – керівників прикордонних служб середнього або вищого рівня [5].

У Статуті Агентства Frontex наголошується на важливості імплементації положень ССС у навчання прикордонників на національному рівні, проте їх особливістю є можливість гнучкої інтеграції в національні програми підготовки прикордонників із врахуванням національного законодавства, потреб, а також національних особливостей організації та проведення підготовки. Як свідчить практика суміжних держав-членів ЄС, впровадження ССС опосередковано сприяє зміні підходів до проведення підготовки персоналу із врахуванням сучасних методів та технологій навчання. В першу чергу це стосується зміни організаційно-правових засад підготовки, її модернізації шляхом впровадження кращих європейських практик, а також сприяє оптимізації витрат на проведення.

Особливістю ССС є, також, її постійний розвиток та оновлення, яке проводиться за погодженням з експертами держав-членів та за участі організацій з основних прав і операцій. Так, у квітні цього року розпочато програму із оновлення ССС Basic 2022 та її імплементації в прикордонних закладах освіти країн ЄС та України, в якій взяли участь представники Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Для досягнення цілей європейської інтегрованої політики управління кордонами та міграційної політики держави-члени та Агентство Frontex співпрацюють з третіми країнами. До пріоритетних напрямів співпраці відносяться заходи із підготовки персоналу органів охорони кордонів країн-партнерів. Правовою основою такої співпраці є двосторонні та багатосторонні угоди та інші форми домовленостей, які повинні відповідати законодавству ЄС та нормам міжнародного права про основні права та міжнародний захист. Реалізуючи ці угоди та домовленості, держави-члени регулярно оцінюють та враховують загальну ситуацію в третіх країнах.

Формами співпраці є технічна та оперативна допомога третім країнам у рамках політики зовнішніх дій ЄС, а також ініціювання та фінансування

проектів технічної допомоги в третіх країнах з питань підготовки прикордонників.

Поглибленню активної співпраці сприяло підписання у травні 2019 року нового Плану співробітництва з Агентством Frontex на 2019-2021 роки. Держприкордонслужба України приєдналася до CCC MID-LEVEL, що передбачає формування компетентностей, якими повинні володіти офіцери-прикордонники, призначені на посади начальників відділів (відділень). А у лютому 2019 року Національна академія офіційно долучилась до мережі академій-партнерів Агентства Frontex, що розширило можливості співпраці з навчальними закладами ЄС [6].

Участь співробітників прикордонних служб України та ЄС у спільних операціях зумовлює потребу в однаковому розумінні спільних дій, оперативній взаємодії, забезпеченні принципу єдності підходів до організації та здійснення прикордонної діяльності, що може бути досягнуто шляхом впровадження уніфікованої підготовки. Тому процес адаптації системи підготовки персоналу Держприкордонслужби України до стандартів ЄС потребує гармонізації нормативної бази з питань організації і проведення підготовки, зокрема, шляхом закріплення у національному законодавстві вимоги щодо обов'язковості використання в освітньому процесі Держприкордонслужби України Уніфікованої програми підготовки прикордонників країн ЄС.

Література

1. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text>
2. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text>
3. Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019. on the European Border and Coast Guard. Official Journal of the European Union, 14.11.2019, L 295/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1573722151667&uri=CELEX:32019R1896>.
4. Educational Standards <https://frontex.europa.eu/training/educational-standards/>
5. Common core curriculum for border and coast guard basic training in the EU: a guide to the modifications from the CCC 2012 to the CCC 2017 <https://frontex.europa.eu/training/educational-standards/>
6. Державна прикордонна служба України: офіц. веб-сайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/vropeyska-agenciya-z-pitan-upravlinnya-operativnim-spivrobotnictwom-na-zovnishnih-kordonah-derzhav-chleniv-vropeyskogo-soyuzu-frontex/>

ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Сахній А.В.,
аспірантка Науково-дослідного інституту публічного права

Внаслідок глобалізаційних процесів суспільство усвідомило, що людський капітал є головним компонентом розвитку економіки та показником загального рівня успішності країни. На сьогоднішній день українська освіта перебуває в динамічних трансформаційних процесах, метою яких є забезпечення якісної освіти на всіх її рівнях.

Підготовка науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації відіграє значну роль для становлення держави. Саме в процесі наукових досліджень та отриманих внаслідок їх проведення результатів, встановлюються нові факти, виникають нові ідеї, які мають не лише пізнавально-гносеологічне значення, а й практично-застосовче. Наука права національної безпеки та військово права не є виключенням.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України своїм наказом (далі – Міністерство) від 14 вересня 2011 року № 1057 затвердило Перелік наукових спеціальностей (далі – Перелік). Вказаний перелік містить список спеціальностей, об'єднаних за критерієм галузі права, який дозволяє особі, яка має намір провести наукове дослідження обрати тему останнього використовуючи цей перелік. На нашу думку, чим ширше окреслено та визначено пріоритетні напрями потенційно досліджуваних спеціальностей, тим більше шансів для розвитку пріоритетних сфер суспільного життя та, звісно ж, людського капіталу. Серед предметних напрямків проведення наукових досліджень визначено: військові науки та національна безпека (кожен окремо), які, в свою чергу, містять розширений перелік правових інститутів, що вивчаються в межах цих галузей.

13 травня 2021 року Міністерство освіти і науки України запропонувало для громадського обговорення проект оновленого Переліку, відповідно до якого кількість наукових спеціальностей зменшена шляхом об'єднання окремих спеціальностей або вилучення як таких, що вже інтегровані до інших, про що зазначає Міністерство шляхом опублікування інформації на своєму офіційному сайті. Відповідно до запропонованих вказаним Міністерством змін, галузь науки «Національна безпека», що було виділено в окремий розділ вилучено та інтегровано до галузі юридичних наук як «Забезпечення національної безпеки», а також значно звужено напрями дослідження за галузевою приналежністю «Військові науки».

На нашу думку, внаслідок таких змін питання, що стосуються національної безпеки України та військово-публічних відносин, в перспективі можуть залишитися малодослідженими, тоді як навпаки слід було б приділити особливу увагу дослідженню вказаних питань. Така необхідність зумовлена зокрема, але невиключно, гібридною війною, анексією частини території

України, проведенням реформи в секторі безпеки та оборони, імплементацією законодавства і стандартів країн членів Європейського Союзу та НАТО.

Правовий режим національної безпеки і оборони має значно ширше коло регулювання суспільних відносин (порівняно з військовим правом), зокрема: стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони; оборони держави, економічного та військово-промислового забезпечення охоронних заходів; протидії розвідувально-підривної діяльності іноземних держав та організацій, що використовують невійськові та «гібридні» методи для досягнення визначених цілей; заходів із здобуття важливої інформації за межами держави та впливу на державну політику інших держав щодо України; тимчасових обмежувальних у ситуаціях, що загрожують безпеці держави; протидії терористичним та екстреміським проявам; охорони державного кордону, а також складові правового режиму воєнної безпеки. Тобто можна вести мову про наявність предмету правового регулювання права національної безпеки, як окремої галузі права [1, с. 66].

Суспільні відносини у воєнній сфері є військовими та військовоцивільними публічними відносинами, що обумовлено характером військової діяльності, спрямованої на захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності держави. Метою військової діяльності є забезпечення воєнної безпеки, тобто захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз [2, с. 24-25].

Резюмуємо, що такі питання потребують комплексного опрацювання та дослідження, метою яких є не лише формулювання дефініцій, ознак, принципів тощо, які беззаперечно є важливими, а й винайдення нових підходів та концепцій, які сприяють вирішенню конкретних завдань в сфері безпеки та оборони, забезпеченню національної безпеки України.

Окремо пропонуємо звернути увагу на необхідність зосередження та дослідження питань, що стосуються інтеграції гендерного компоненту та участі жінок в миротворчих процесах, забезпечення безпеки тощо. Такий стан речей зумовлений стрімким прийняттям та розширенням нормативно-правої бази в частині досягнення гендерної рівності, в тому числі діяльності сектору безпеки та оборони.

Внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у ЗСУ та інших військових формуваннях» [3] знято ряд вікових обмежень, які стосувались військовослужбовця-жінки, щодо укладення контракту на проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі, знято обмеження в частині призначення у добовий наряд тощо. Законодавець стрімко розширює перелік посад у військовій сфері, на які може претендувати жінка, відтак останнім доступні не лише такі посади як «телеграфіст», «фельдшер», «бухгалтер», а й «механік-водій», «оператор бойової машини», «розвідник», «стрілець-снайпер» тощо.

Важливим документом щодо посилення ролі жінки в миротворчих

процесах та забезпечення безпеки є затвердження Кабінетом Міністрів України Національного плану дій з виконання резолюції РАДИ безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» визначає одними з напрямів діяльності: забезпечення повної та рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень на всіх рівнях, у тому числі в мирних переговорах, діяльності щодо встановлення миру, реінтеграції та примирення; участі у виборах (як кандидатів, так і виборців), суспільно-політичній діяльності; захист прав і врахування потреб постраждалих в умовах конфліктів і після їх завершення; врахування особливих потреб жінок і дівчат, у тому числі вразливих категорій (зокрема біженців, внутрішньо переміщених осіб, жінок, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом), а також жінок-комбатантів, жінок-ветеранів під час надання послуг у сфері охорони здоров'я, психологічної та гуманітарної допомоги; забезпечення участі жінок в економічному відновленні та перехідному правосудді в конфліктних і постконфліктних ситуаціях [4]. Вказаний план забезпечує рівноправ'я чоловіків та жінок у прийнятті рішень в секторі безпеки та оборони, під час розв'язання конфліктів, участі в міжнародних відносинах з метою встановлення і підтримання миру, забезпечення безпеки, миру, недоторканності тощо.

Таким чином, в сучасних умовах розвиток права національної безпеки та військового права має розвиватись не лише шляхом розробки спеціального законодавства, а й завдяки проведенню ґрунтовних та змістовних наукових досліджень, предметом яких мають бути актуальні питання, вивчення яких матиме вплив не лише для становлення науки, а й відобразатиметься в практичній площині. На сьогоднішній день, наприклад, актуальним та водночас багатогранним є питання участі та ролі жінки, в тому числі в секторі безпеки та оборони. Держава, в свою чергу, має забезпечити розвиток права національної безпеки та чітко визначити основні напрями дослідження в цій сфері, враховуючи їх актуальність та практичне значення, а не навпаки вилучати їх з відповідного Переліку. За необхідне вважаємо продублювати написане вище щодо необхідності розвитку людського капіталу, що виражається, в тому числі, у проведенні відповідних досліджень з питань забезпечення національної безпеки, миру, захисту суспільства від протиправних посягань.

Література

1. Пилипчук В. Г., Доронін І. М. Право національної безпеки та військового права: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні: Стаття. //»Інформація і право» № 2(25). – 2018. – Стор. 62-72.
2. Богуцький П.П. Сучасна доктрина національної безпеки і військового права: Стаття.// Матеріали круглого столу. – Київ. – 2019. – Стор. 22-27.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у

ЗСУ та інших військових формуваннях: Закон України № 2523-VIII від 06 вересня 2018р.// Голос України. – 2018. – № 195.

4. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції РАДИ безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» жовтня на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544-р.//Урядовий кур'єр. – 2020. – № 249.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТОТАЛЬНОЇ (КОМПЛЕКСНОЇ) ОБОРОНИ

Тарасов С.В.,
кандидат військових наук,
начальник науково-дослідного відділу
Центрального науково-дослідного інституту
Збройних Сил України

Аналіз досвіду іноземних держав щодо їх підготовки до воєнного конфлікту свідчить про поступову трансформацію від традиційної оборони до так званої тотальної (комплексної) оборони. Основна відмінність між традиційною та тотальною обороною полягає у посиленні співробітництва між урядовими відомствами, установами, громадськими організаціями та приватним сектором. Також у випадку тотальної оборони важливу роль відіграє населення, яке вважається основним суб'єктом опору, тому виникає необхідність підготовки населення до виконання певної ролі, що відводиться в умовах тотальної оборони. На теперішній час стратегія комплексної оборони вже запроваджено у Швейцарії, Австрії, Швеції, Данії, Фінляндії та Сінгапурі [1].

Концепція тотальної оборони є невід'ємною складовою стратегії національної оборони Швейцарії, Австрії, Швеції та Данії [2; 3]. У Фінляндії подібний підхід називається стратегією суспільної безпеки. Передбачається, що напад з боку агресора може здійснюватись не тільки у вигляді традиційних військових заходів, але й набувати форми втручання в економіку та суспільні відносини держави з метою послаблення злагоженості та рішучості захищатися від загроз для власної незалежності, суверенітету та територіальної цілісності. Тому виникає необхідність враховувати не тільки урядові відомства та їх функції (від національного до муніципального рівнів), але й функції приватних та комерційних підприємств, добровільних організацій та окремих осіб [4].

Стратегією воєнної безпеки України закріплено поняття «всеохоплююча оборона України». Відповідно до зазначеної Стратегії, всеохоплююча оборона – це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у: превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо) [5].

Запровадження концепції тотальної оборони передбачає передусім проведення заходів цивільної оборони та формування опору (руху опору) на всій території держави ще до початку вторгнення ймовірного агресора та здійснення ним повної або часткової окупації. Отже, спроможність держави до опору має переконати агресора в тому, що проведення наступу призведе до численних втрат. З метою стримування потенційного агресора від нападу

застосування даної концепції супроводжується проведенням дипломатичних, політичних та економічних заходів, національних та міжнародних, зокрема, у вигляді укладання відповідних угод про спільні дії проти агресора.

Завданням цивільної оборони є захист цивільного населення, підтримання роботи необхідних органів громадських послуг, послаблення шкідливих наслідків конфлікту та сприяння оперативним спроможностям збройних сил під час конфлікту. Наприклад, одним з пріоритетів може вважатися створення урядом резерву готівкових коштів для забезпечення економічних операцій у разі відмови автоматизованої кредитної системи через проблеми з електроживленням або в результаті кібернападу. Цивільна оборона підвищує спроможність людей до самопомоги за рахунок забезпечення особистої готовності (зокрема, накопичення консервованих продуктів харчування, бутильованої води, ліків, акумуляторів тощо) заради полегшення процесу постачання, транспортування і розподілу сил та засобів під потреби національної оборони, а також підвищення бажання кожного громадянина захищати свою державу [6].

Цілком зрозуміло, що успіх концепції тотальної оборони залежить від бажання населення виконувати власні обов'язки як у мирний час, так і протягом надзвичайної ситуації в державі або у разі конфлікту. Досвід Швейцарії, Австрії, Швеції та Данії свідчить, що проведення з населенням відповідних освітніх та навчальних заходів, допомагає підготувати його до проведення заходів опору, а також посилити волю населення до опору агресору. Крім того, зазначені заходи виступають гарантом соціальної злагоженості, збереження спільної культури та національних традицій.

Також слід відмітити, що концепція тотальної оборони передбачає підвищення ролі добровільних оборонних організацій та місцевого ополчення, наприклад, місцеве ополчення Швеції, добровільний корпус збройних сил Сінгапуру, ліга захисту Естонії, національна гвардія Латвії, місцеве ополчення Данії та територіальні війська Фінляндії. Зазвичай, подібні організації об'єднують велику кількість населення та прагнуть зміцнити волю до захисту власної держави.

Формування і підтримання волі, прагнення та рішучого бажання подолати національну кризу і захистити державу вважається складовим елементом національної гордості та взаємної поваги, що підтримують силу і бажання подолати кризу, а також віру в успіх (іноді називають психологічною обороною). Планування та підготовка (зокрема, накопичення продуктів харчування та пального на складах), що здійснюються на підтримку суспільства у мирний час, мають безпосереднє відношення до збереження національної стійкості під час кризи або війни та можуть перетворитися на важливий елемент стримування. Крім того, кожна держава має опікуватися стійкістю власної економіки за рахунок захисту важливих об'єктів інфраструктури від фізичних та кібернетичних нападів.

Для організації, здійснення та координації зазначених заходів у державі повинен бути утворений (призначений) відповідальний орган. Такий орган може бути утворений в межах міністерства оборони (Італія, Норвегія, Австрія),

на рівні ради безпеки (Швейцарія, Данія) або на кшталт Агентства з надзвичайних ситуацій при уряді Швеції [1]. Такий провідний орган може здійснювати нагляд і координацію заходів планування військової та цивільної оборони, а також підготовку комплексних та узгоджених заходів, що сприятимуть усім залученим сторонам. Орган може подавати рекомендації щодо укладання угод з союзниками та державами-партнерами, внесення юридичних або політичних коректив, а також опрацювання міжвідомчих угод на підтримку згаданих заходів. Варто відмітити, що рекомендації такого характеру потребують затвердження на політичному рівні з боку керівництва виконавчої та законодавчої гілок влади з метою створення відповідних юридичних та політичних механізмів їх впровадження.

Говорячи про концепцію тотальної оборони, важливо розрізнити два поняття: стійкість (англ. – resilience) та опір (англ. – resistance). Стійкість в умовах до кризового середовища розглядається, як один з елементів багаторівневої системи національної оборони, що спрямовуються на формування спроможностей національного опору для відновлення державного суверенітету. Іншими словами, цей термін вказує на живучість та витривалість суспільства. В свою чергу опір – це природна реакція суверенного уряду та населення держави, що постала перед загрозою для власного суверенітету та незалежності [7].

Підготовчі заходи на рівні держави сприяють формуванню національної стійкості у докризовий період. Це, в свою чергу, підвищує національну стійкість та закладає сприятливі умови для відновлення національного суверенітету.

Отже, слід зазначити, що успішний опір агресору потребує стійкості, що досягається за рахунок проведення підготовки до подолання кризи, що сприятиме підвищенню волі держави до протистояння. Крім того, уряд може вдаватися до практичних психологічних заходів, спрямованих на посилення національної самобутності у свідомості населення. Уряд має завчасно проводити оцінку та виявлення вразливих елементів власного суспільства, а також використовувати комплексний підхід для їх нейтралізації. До сфери відповідальності уряду також відноситься встановлення потенційних зовнішніх загроз для держави, своєчасне інформування населення про їх існування, а також розробки політики для формування, розвитку та проведення опору в разі необхідності.

Література

1. Resistance Operating Concept. The JSOU Press, MacDill Air Forces Base. Florida, 2020. 334 p.
2. Stein J., Total Defense: a Comparative Overview of the Security Policies of Switzerland and Austria : Defense Analysis. Vol. 6, No. 1 (2012): 17-33.
3. Resilience - The total defence concept and the development of civil defence 2021-2025 : Swedish Defence Commission Report, 2017. Summary issued by the Swedish Defence Commission Secretariat. URL:

<https://www.government.se/4afeb9/globalassets/government/dokument/forsvarsdepartementet/resilience---report-summary---20171220ny.pdf>.

4. Salenius-Pasternak C. An effective antidote: The four components that make Finland more resilient to hybrid campaigns. Finnish Institute of International Affairs (FIIA), 2017. URL: https://storage.googleapis.com/upi-live/2017/10/comment19_finland.pdf.

5. Стратегія воєнної безпеки України: Президент України, Указ від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

6. Karolis A. Prepare to Survive Emergencies and War: A Cheerful Take on Serious Recommendations, Vilnius, 2015, 60 p.

7. Grdovich M. A Leader's Handbook to Unconventional Warfare, (Fort Bragg: U.S. Army John F. Kennedy Special Warfare Center and School), 2009. P. 13, 16-17.

ПІДГОТОВКА НАУКОВИХ КАДРІВ У СФЕРІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ СФЕРИ

Христинченко Н.П.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету

Сучасні умови розвитку суспільства, війна і низка викликів пов'язаних з військовими діями, спонукають поставити на стрижень проблем першочергового вирішення саме військові та безпекові проблеми. Що в свою чергу потребує проведення наукових досліджень, а відтак і масове залучення фахівців. Для виведення військового права і права національної безпеки на належний науковий рівень, потрібно дати можливість науковцям досліджувати науку військового права як окрему галузь, а не через призму галузей національного права. Тільки в тісній співпраці військового корпусу, науковців та освітян військового права та права національної безпеки може відбутися як наукова спеціалізація і як напрям досліджень. Саме зараз, коли відбувається переформатування порядку підготовки наукових кадрів, військового права і права національної безпеки повинно заявити про себе і назавжди зайняти свою нішу в науці.

Складно не погодитися з науковцями, які досліджують проблеми у сфері військового права, що потрібно провести фахову ревізію надбань правової науки радянського часу, яка значним чином гальмує розвиток сектору національної безпеки і оборони і військового права на шляху запровадження євроатлантичних стандартів, як таких, що підтвердили свою ефективність у державах сталої демократії. Саме переслідуючи такі амбітні ідеї необхідно систематизувати знання про сутність та особливості військово-правових відносин, які були напрацьовані протягом років незалежності нашої держави [1;С.3].

Перед науковцями стоять непрості завдання, дослідити, розширити і вдосконалити вплив права національної безпеки і військового права, як наукової спеціалізації і як напряму дослідження, на національну правову систему в цілому. Сьогодні вимагає проведення даних досліджень через призму євроатлантичних стандартів. Це свідчить про те, що вектор досліджень значно змінений, а відтак змінені підходи до наукових доробків.

Протягом років незалежності нашої держави даною проблематикою займалися вчені, які заклали підвалини військового права України це В.Шамрай, П.Богуцький, М.Тищенко, І.Григоренко, А.Синиця та інші.

В своїх роботах науковці говорять про недослідженість таких питань у військовій сфері, як забезпечення прав і свобод військовослужбовців, є питання щодо визначення правового статусу військовослужбовців, оскільки вбачається

певна неврегульованість окремих сторін правовідносин, що пов'язані зі службовою діяльністю та притягненням до відповідальності [2.С.5].

Важко заперечити той факт, що врегулювання процесів, які відбуваються у військовій і безпековій сферах неможливо вирішити раз і назавжди, оскільки країна перебуває в стані війни, а це вносить певні корективи і потребує наполегливої, цілеспрямованої і кропіткої праці науковців і практиків в тісному взаємозв'язку [3.С.121].

Отже, слід зазначити, що досягти вирішення теоретичних проблем, які прокладуть шляхи розвитку у сфері права національної безпеки і військовому праві можливо лише через поєднання теорії і практики спираючись на зарубіжний досвід. Україна, повинна готувати досвідчених фахівців в даній сфері, які б на різних рівнях могли відстоювати національні інтереси і платформою повинні стати наукові напрацювання. Таким чином, право національної безпеки і військового права має бути окремою науковою спеціалізацією і напрямом дослідження.

Література

1. Колектив авторів, Військове право: підручник / за редакцією І.М.Коропатніка, І.М.Шопіної.– К.:Алерта, 2019.- 647 с.
2. М.М.Тищенко, В.В.Богуцький , Є.І. Григоренко Основи військового управління: Навч. посібник/–Х.; Юрайт, 2016.–352с.
3. М.М.Тищенко, Є.І Григоренко, А.М. Синиця Правовий статус військовослужбовців в Україні: проблеми теорії та удосконалення правового регулювання: монографія/–Х.:Право, 2014.–312с.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ І НАУКИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Шамара О.В.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший радник юстиції,
полковник запасу

Неодноразово зазначалось, що, в рамках перетворень, які сьогодні відбуваються в нашій державі існує необхідність у перегляді поглядів щодо реформування вищих військових навчальних закладів, які готують фахівців у сфері контррозвідувальної та розвідувальної діяльності та конкретних напрямків їх реалізації [1].

Законом України «Про національну безпеку України» визначено у статті 3, що одним із фундаментальних національних інтересів України є інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Серед поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов визначено джерело загроз незалежності України, її суверенітету і демократії залишається недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики.

Стратегією національної безпеки України уведеною в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392 визначено, що одним з основних напрямків розвитку сектору безпеки і оборони у сфері удосконалення її архітектури є створення системи ефективного управління та координації діяльності органів сектору безпеки і оборони.

Стратегією визначено, що пріоритетними завданнями правоохоронних, спеціальних, розвідувальних та інших державних органів відповідно до їх компетенції є: активна та ефективна протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям та кібератакам, російській та іншій підривній пропаганді; запобігання, виявлення та припинення проявів сепаратизму, тероризму, екстремізму, припинення діяльності незаконних збройних формувань, політично мотивованого насильства та інших зазіхань на конституційний лад; отримання повної і достовірної упереджувальної інформації про ситуацію в Україні та світі, протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України, сприяння реалізації національних інтересів України.

Комітетом з питань національної безпеки, оборони та розвідки ухвалено рішення рекомендувати Верховній Раді України проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки

України» (реєстр. № 3196-д). Законопроект (реєстр. № 3196-д), є наслідком реалізації положень Стратегії національної безпеки України, зокрема напрямів та завдань реформування й розвитку сектору безпеки і оборони, оскільки Стратегією передбачено оптимізувати структуру, функції і чисельність Служби безпеки України як спеціально уповноваженого державного органу у сферах контррозвідувальної діяльності та охорони державної таємниці, головного органу у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю, що дасть змогу попереджати, своєчасно виявляти зовнішні та внутрішні загрози безпеці України і запобігати їм, припиняти розвідувальні, терористичні та інші протиправні посягання спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунути умови, що їм сприяють, та причини їх виникнення.

Не залишилось поза межами цих процесів шляхи з реформування сектору підвищення ефективності підготовки та перепідготовки наукових кадрів та функціонування системи кадрового забезпечення науково-технологічної і освітньої діяльності, у секторі безпеки, а також перепідготовки кадрів для сектору безпеки України та підвищення їх кваліфікації. Стратегією національної безпеки України, передбачено трансформацію професійної культури на основі доктринальних підходів і принципів командування й контролю, підготовки, освіти НАТО.

В рамках тих перетворень, які сьогодні відбуваються в нашій державі існує необхідність у перегляді поглядів щодо реформування вищих військових навчальних закладів Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Інституту Управління державної охорони України, Військово-дипломатичної академії та конкретних напрямків їх реалізації.

Це відповідатиме оптимізації архітектоніки системи освіти та науки у секторі безпеки [1]. Модель вищої освіти та науки в Україні, в секторі безпеки, сьогодні не відповідає сучасним вимогам, які висувуються іноземними партнерами України та економічним можливостям України, в контексті належного фінансового забезпечення відомчих вищих військових навчальних закладів. Тому, у формуванні нової моделі забезпечення національної безпеки України ключовим завданням повинно стати створення ефективного сектору безпеки і оборони України. Для забезпечення його ефективного функціонування, у тому числі, повинно стати забезпечення професіоналізації сектору безпеки, підвищення професійного рівня особового складу Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Головного розвідувального управління Міністерства оборони України, створення інтегрованої системи підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів для цих суб'єктів сектору безпеки і оборони, які здійснюють забезпечення національної безпеки України. У тому, числі зменшення адміністративного апарату, враховуючи кількість вищих військових навчальних закладів та збільшення якісного забезпечення освітнього та наукового процесу.

Ключову роль у цьому процесі повинна посідати єдина **Академія підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів** для

сектору безпеки, яка повинна стати єдиним вищим військовим навчальним закладом на території України з підготовки фахівців, у галузі забезпечення національної безпеки, сектору безпеки.

Проектом Закону України про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України» передбачено, що співробітники Служби безпеки України мають право на перепідготовку й підвищення кваліфікації в порядку, установленому законодавством України (стаття 40. Права співробітників Служби безпеки України, пов'язані із проходженням служби).

Законопроектом (реєстр. № 3196) у статті 46 (Підготовка кадрів для Служби безпеки України), передбачено:

«1. Служба безпеки України може виступати державним замовником підготовки кадрів.

2. Підготовка кадрів для Служби безпеки України включає:

1) перепідготовку на відповідних рівнях вищої освіти у військових закладах вищої освіти та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, що входять до структури або належать до сфери управління Служби безпеки України, на базі відповідних освітніх ступенів за скороченим терміном навчання;

2) післядипломну освіту, професійне навчання й безперервний професійний розвиток кадрів Служби безпеки України, що передбачені законодавством.

3. Засади підготовки кадрів для Служби безпеки України регулюються законодавством про освіту та цим Законом. Особливості підготовки кадрів для Служби безпеки України, порядок організації відбору кандидатів на навчання та порядок навчання слухачів Служби безпеки України у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, що входять до структури або належать до сфери управління Служби безпеки України, встановлюються відповідним Положенням, яке затверджується Президентом України, та актами Служби безпеки України.

4. Підстави та порядок притягнення курсантів Служби безпеки України до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до них заохочень визначаються військовими статутами Збройних Сил України.

5. У разі необхідності підготовки окремих категорій фахівців для Служби безпеки України така підготовка може здійснюватися в інших закладах вищої освіти відповідно до законодавства.

6. Служба безпеки України в рамках міжнародного співробітництва може здійснювати професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів за кордоном.»

Наявність відомчого навчального закладу, відповідає деяким практикам підготовки такого роду державних органів країн НАТО.

Зокрема, Національна академія Федерального бюро розслідування США – це професійний курс навчання для американських та міжнародних керівників правоохоронних органів, призначений керівниками їхніх відомств через демонстровані лідерські якості. 10-тижнева програма, яка передбачає курсові

роботи з теорії розвідки, тероризму та терористичного мислення, науки управління, права, поведінкової науки, правоохоронної комунікації та судово-медичної науки, служить для вдосконалення правосуддя та відомствах в країні та за кордоном та підвищити стандарти правопорядку, знання та співпрацю у всьому світі [2]. Академія Федерального бюро розслідування США, призначена бути провідним світовим навчальним та дослідницьким центром правоохоронних органів та захисником кращих практик правоохоронних органів у всьому світі, працює підрозділом підготовки бюро. Розташована на площі 547 акрів в межах величезної бази морської піхоти в Квантіко, штат Вірджинія, Академія ФБР є лише одним із багатьох аспектів Навчального підрозділу, робота якого виходить далеко за межі території кампусу [3].

На сьогодні пріоритетами Федерального бюро розслідування США є: захист США від терористичних актів; захист США від зовнішньої розвідки, шпигунства та кібероперацій; боротьба зі значною кіберзлочинністю; боротьба з державною корупцією на всіх рівнях; захист громадянських прав; боротьба з транснаціональними злочинними організаціями; боротьба тяжкими злочинами; боротьба з насильницькими злочинами [4].

Інший підхід щодо добору кадрів має *Агентство внутрішньої безпеки (Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego) Республіки Польща* – державна установа, яка захищає внутрішню безпеку Республіки Польща та її громадян. Його головна мета - знати якомога більше і якомога раніше, щоб ефективно нейтралізувати загрози внутрішній безпеці держави. До складу Агентства внутрішньої безпеки Республіки Польща входять випускники університетів елітних факультетів, які мають високу кваліфікацію та мають відповідні етичні стандарти для виконання завдань, важливих для державної безпеки [5].

Основними напрямками роботи Агентства внутрішньої безпеки є: контррозвідка, боротьба з тероризмом, протидія розповсюдженню засобів масового ураження, боротьба з економічними злочинами, боротьба з організованою злочинністю, боротьба з корупцією, захист таємної інформації, аналітика [6].

SRI – головна розвідувальна служба Румунії, що спеціалізується на зборі, оцінці і управлінні розвідувальною інформацією. Серед основних завдань SRI є запобігання і протидії шпигунству, тероризму та транскордонної організованої злочинної діяльності, яка за своїм характером і масштабом впливає на національну безпеку; захист румунських демократичних цінностей, забезпечення безпеки громадян, а також безпеки економічної та секретної інформації [7].

Національна розвідувальна академія «Міхай Вітязул» здійснює навчання і підготовки майбутніх і нинішніх офіцерів розвідки, а також з точки зору досліджень і глибоких знань в області розвідки і безпеки. Національна розвідувальна академія «Міхай Вітязул» - забезпечує освіту та навчання найважливішого ресурсу розвідувальної служби Румунії, співробітників SRI, а з іншого боку, генерує та поширює наукові знання в галузі розвідки та національної безпеки на рівні румунського суспільства та розвідувального співтовариства та оборони [8].

Враховуючи наведене вище, через призму виконання положень Стратегії національної безпеки України, в контексті реалізації основних напрямків розвитку сектору безпеки у сфері удосконалення її архітектури, а саме створення системи ефективного управління та координації діяльності органів сектору безпеки і оборони доцільно створити єдину **Національну академію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сектору безпеки.**

Питання життєдіяльності та статусу Національної академії підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сектору безпеки повинен регламентувати окремий законодавчий акт.

1. Статус Національної академії підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сектору безпеки, в якості єдиного відомчого вищого військового навчального закладу.

У своїй діяльності Академія повинна керуватися Конституцією України, законами України «Про національну безпеку України», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», відповідними положеннями про проходження військової служби військовослужбовцями відповідних військових формувань для потреб яких буде функціонувати Академія, *а також законодавчим актом, де буде визначено основні засади функціонування Академії, її спеціальний статус*, тощо, іншими нормативно-правовими актами України.

Академія повинна готувати, крім курсантів, слухачів також й кадри вищої кваліфікації для забезпечення ефективної організації науково-педагогічної та наукової діяльності.

Академія повинна поєднувати в собі два напрямки: класичний – підготовка курсантів (студентів) для потреб сектору безпеки, військової юстиції, а також напрямок перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для цих державних органів.

Суттєву складову співробітників Академії повинні складати військовослужбовці відкомандировані від своїх військових формувань на період роботи в Академії. Ректор Академії, у відповідності до пункту 17 статті 106 Конституції України, на підставі Указу Президента України призначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, який призначає на посади та звільняє з посад вище командування військових формувань та здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Кількість проректорів повинно визначатись за напрямками підготовки: з підготовки у сфері контррозвідувальної (оперативно-розшукової) діяльності (*призначається ректором Академії, за погодженням із Головою Служби безпеки України*); з підготовки у сфері розвідувальної діяльності (*призначається ректором Академії, за погодженням із Головою Служби зовнішньої розвідки України*); з підготовки у сфері забезпечення державної охорони органів державної влади України, забезпечення безпеки посадових осіб та охорони об'єктів, визначених законом (*призначається ректором Академії, за погодженням із керівником Управління державної охорони України*); з підготовки у сфері військової юстиції та міжнародних зв'язків; наукова діяльність із забезпечення роботи відповідних суб'єктів сектору безпеки; тилова робота із організації забезпечення життєдіяльності Академії.

Діяльність Академії повинна бути підконтрольна Президенту України та підзвітна Верховній Раді України (*Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки Верховної Ради України*).

2. Відповідність часу.

Події в Україні спонукають до реформування спеціальних правоохоронних органів, спеціальних служб і розвідувальних органів України, такі кроки повинні бути спрямовані на забезпечення їх ефективного функціонування на основі загальноєвропейських норм, а також принципів державності, патріотизму, компетентності, демілітаризації, координації, результативної взаємодії, чіткого розподілу завдань і усунення дублювання функцій.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287, визначало, що *реформа сектору безпеки і оборони має на меті створення динамічної, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами спеціальних служб, здатних ефективно захищати державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України.*

При цьому слід забезпечити концентрацію зусиль на: контррозвідувальній та розвідувальній діяльності; нейтралізації сепаратистських та екстремістських рухів і організацій; забезпеченні державної безпеки у сферах боротьби з тероризмом, інформаційної, кібернетичної безпеки; захисті державної таємниці; сприянні швидкому і ефективному обміну інформацією з державами-членами НАТО на основі взаємної довіри, у сфері загроз національної безпеки України.

Такий підхід щодо створення єдиного військового вищого навчального закладу узгоджується з метою створення централізованого управління сектором безпеки і оборони у мирний час, у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці, та в особливий період, міжвідомчу координацію і взаємодію.

Доцільно з метою забезпечення контррозвідувального режиму життєдіяльності Академії перенести майбутній військовий вищий навчальний заклад за межі міста Київ в інший населений пункт або за межі населених пунктів.

3. Якісне вдосконалення кадрової політики, системи стимулювання та соціального захисту науково-педагогічного та наукового складу, співробітників, спрямованої на розвиток людського капіталу працівників Академії та підвищення їх зацікавленості в реалізації завдань, що стоять перед вищим навчальним закладом.

Академія повинна стати центром поширення необхідних знань і навичок у сфері запровадження національної системи стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз та центром школи лідерства для органів сектору безпеки і оборони [1].

3.1. Реалізація кадрової політики Академії, спрямувати на збереження і примноження кадрового потенціалу, із впровадженням оновлених підходів до формування кадрового складу.

3.2. Реалізацію програми розвитку традицій Академії, корпоративної культури, спрямованої на об'єднання всіх членів колективу навколо спільних цілей і завдань.

3.3. Фундаментом до прийняття кадрових рішень повинно стати:

- наявність наукового ступеня, вченого звання, але за напрямком спеціальностей, які сьогодні потребуватиме розбудова сучасного сектору безпеки і оборони;

- наявність досвіду роботи у відповідних державних установах, військових формуваннях України не менше 10 років за напрямком діяльності відповідного підрозділу, наявність вченого звання та наукового ступеня (*навчання у вищому навчальному закладі до зазначених термінів не враховувати*).

Симбіоз практичного досвіду, а також досвіду наукової та науково-педагогічної діяльності створить бажаний ефект, у здійсненні спеціальної підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів для оновлених спецслужб України.

Академія не повинна бути місцем концентрації осіб, які перебували на керівних посадах, різного рівня, в органах сектору безпеки України інших правоохоронних органів не здатних здійснювати науково-педагогічну та наукову діяльність, зокрема передавати свій досвід нової генерації співробітників спецслужб та здійснювати фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

3.4. Крім того, передбачається:

- розробити програму розвитку співробітників Академії, що включає підготовку кадрового резерву керівників середньої та вищої ланки з метою створення системи мотивації діяльності за категоріями співробітників, довгострокового закріплення науково-педагогічного та наукового складу;

- встановлення конкурентно спроможної заробітної плати всіх категорій співробітників Академії при посиленні залежності її розміру від результатів роботи;

- забезпечення співробітників Академії житлом (службовим житлом), насамперед, тих які були учасниками АТО, внесли суттєвий вклад у розвиток держави, інших категорій, у відповідності до чинного законодавства України;

- сприяти підвищенню авторитету викладачів та науковців Академії.

3.5. Більш інтенсивно використовувати інститут відрядження військовослужбовців до Академії для забезпечення проведення підвищення кваліфікації відповідних підрозділів військових формувань, з числа найдосвідченіших.

3.6. Тестування особового складу Академії при прийнятті на роботу.

3.7. Одним з критеріїв роботи в Академії повинно стати те, що робота у вищому військовому навчальному закладі повинна стати престижною, зокрема за фінансовими показниками.

3.8. Сприяти підвищенню авторитету викладачів та науковців Академії, використовуючи систему почесних звань та нагород, членство в системі НАН і НАПрН, НАПН України, підтримуючи висунення на державні та інші премії роботи співробітників.

4. Розвиток продуктивності фундаментальних і прикладних досліджень, наукових напрямів і наукових шкіл.

*Вже сьогодні робити те, про що інші думатимуть завтра.
В. Черчилль*

Перспектива розвитку науки в Академії пов'язана з подальшим розвитком фундаментальних досліджень і специфікою прикладних дослідження виходячи із завдань, які ставить перед Академією держава, у сфері забезпечення сектору безпеки якісним кадровим складом.

Стратегія національної безпеки, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, визначає, що сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо.

Тому, Академія повинна позиціонуватися як науковий центр, що забезпечує багатостороннє і масштабне вивчення та дослідження специфіки контррозвідувальної та розвідувальної діяльності; нейтралізації сепаратистських та екстремістських рухів і організацій; забезпеченні державної безпеки у сферах боротьби з тероризмом, інформаційної, кібернетичної безпеки; захисті державної таємниці; інформаційно-аналітичної роботи, протидії злочинам проти основ національної безпеки України, злочинам проти миру та безпеки людства; терористичній діяльності; проблем військової юстиції.

*Ми даємо гроші на науку не тому, що ми багаті.
Ми багаті тому, що даємо гроші на науку.
Рональд Рейган*

За ініціативи Європейського Союзу з підвищення ефективності хімічних біологічних радіологічних та ядерних ризиків (EU CBRN CoE) було започатковано у відповідь на необхідність зміцнення інституційної спроможності країн, що не входять до Європейського Союзу, з метою пом'якшення ризиків ХБРЯ. На сьогодні не існує постійних міжвідомчих органів, яким закріплено прийняття Планів дій, пов'язаних із ХБРЯ загрозами або резолюцією 1540 СБ ООН з моніторингу їх реалізації. Також не існує єдиного координатора серед усіх правоохоронних органів, які здійснюють протидію загрозам ХБРЯ.

Доцільно визначити Академію координатором серед спеціальних служб та правоохоронних органів, в рамках реалізації проектів CBRN. Крім того,

здійснювати та розвивати цей напрямок в діалозі з партнерами, які представляють США, ЄС.

Відкрити Центр з проведення тренінгів по проблемам CBRN, у тому числі для прокурорів, поліції, спецслужб України, для представників спецслужб, поліції, прокуратури країн-партнерів України.

На базі Науково-дослідного інституту криміналістичних досліджень та Науково-дослідного інституту дослідження проблем державної безпеки впроваджувати дослідження спрямовані на вивчення загроз CBRN.

Окрему уваги заслуговує темпи зростання ІТ-технологій та їх використання у злочинній діяльності, у цьому зв'язку, доцільно акцентувати увагу на проведенні криміналістичних досліджень комп'ютерної техніки, програмних продуктів, телекомунікаційного обладнання, систем зберігання даних, відеореєстраторів, мобільних телефонів і т.д. та супроводження навчального процесу, при викладанні навчальної дисципліни «Криміналістика».

Створити в Академії лабораторію комп'ютерної криміналістики, в рамках функціонування Науково-дослідного інституту криміналістичних досліджень, з метою забезпечення навчального процесу, здійснення наукових досліджень у цій сфері, а також надання практичної допомоги відповідним підрозділам суб'єктів забезпечення національної безпеки України у забезпеченні інформаційної та кібернетичної безпеки та надання професійної допомоги в області розслідування інцидентів у сфері інформаційної безпеки держави, проведення відповідних експертиз.

З метою забезпечення власними науково-педагогічними та науковими кадрами вищої кваліфікації визначити, у відповідному законодавчому акті, відкриття в Академії спеціалізованих вчених рад з захисту дисертаційних досліджень на присудження наукового ступеня доктора наук та доктора філософії, присвоєння вчених звань: професора, старшого дослідника, доцента.

Розробити та впровадити систему оцінки наукової діяльності вчених Академії, що впливає на рівень оплати їх праці.

Створити умови для реалізації наукового потенціалу та підтримання системи заохочення обдарованих курсантів (студентів), слухачів та докторантів (аспірантів), співробітників Академії.

Впроваджувати сучасні форми організації наукової роботи, включаючи широке використання інституту постдоків (наукове дослідження, яке виконується вченим, які нещодавно здобули докторський ступінь (Doctor of Philosophy, PhD – відповідає ступеня кандидата наук в пострадянських країнах).

Сформувати механізми консультаційної та матеріальної підтримки публікацій науковців Академії у провідних вітчизняних і зарубіжних журналах.

Підтримувати створення наукових шкіл. Сприяти залученню обдарованої молоді до участі в наукових дослідженнях.

Розширити практику наукових стажувань вчених академії у провідних вітчизняних та зарубіжних наукових вищих навчальних закладах, наукових установах, центрах.

5. Навчальний процес.

*Мистецтво навчання є мистецтво будити в юних
душах допитливість і потім задовольняти її.
А.Франс*

Організація розвитку системи освіти та підготовки особового складу для сил сектору безпеки, запровадження освітньо-професійних програм підготовки офіцерського складу здійснювати з використанням, методики підготовки, принципів і стандартів НАТО, для чого:

5.1. Привести структуру кафедр та інститутів, центрів Академії, у відповідність до сучасних вимог до якості та змісту навчального процесу та потреб сектору безпеки.

5.2. Забезпечити широке впровадження інформаційних технологій в діяльність Академії, навчальний та науковий процес.

5.3. Створити власний редакційно-видавничий комплекс з метою підтримки видавничої діяльності Академії.

5.4. Розробити та впровадити систему Intranet, що дозволить слухачам, курсантам (студентам) мати доступ до навчально-методичних матеріалів кафедр і навчальних дисциплін.

5.5. Створити на кафедрах Академії та бібліотеці доступ до міжнародних електронних бібліотек та баз даних.

5.6. Впровадження в навчальний процес дисциплін на основі іноземних мов викладання, передусім при підготовці магістрів.

5.7. Формування мультимедійної бази навчальних курсів.

5.8. Створення системи управління якістю підготовки фахівців та оцінювання результатів навчання, зокрема: удосконалення структури і змісту навчально-методичних комплексів навчальних дисциплін; забезпечення належної якості вивчення іноземних мов для усіх курсантів (студентів) Академії, розвиток мережі сертифікованих центрів іноземних мов; формування системи ефективного моніторингу академічних досягнень курсантів (студентів), якості освітніх програм підготовки.

5.9. Системне і постійне впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес, формування змісту освіти на засадах новітніх наукових і технологічних досягнень, широке застосування сумісництва науковців на педагогічних посадах і навпаки.

5.10. Впровадження електронних журналів результатів поточного та підсумкового контролю навчальних досягнень курсантів (студентів) з відповідним авторизованим доступом.

5.11. Запровадження автоматизованої реєстрації фактичного виконання обсягу навчального навантаження викладачами кафедр Академії.

5.12. Збільшення обсягів практичних і лабораторних занять, зокрема дослідницького характеру, посилення практичної підготовки курсантів (студентів).

5.13. Створення системи об'єктивного аналізу якості освітніх програм і академічних досягнень курсантів (студентів), слухачів.

Література

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» уведене в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392.

2. <https://www.fbi.gov/services/training-academy/national-academy>.

3. <https://www.fbi.gov/services/training-academy#International-Law%20Enforcement>.

4. <https://www.fbi.gov/about/mission>.

5. <https://www.abw.gov.pl/en/about-isa/13,About-ISA.html>.

6. <https://www.abw.gov.pl/pl/>.

7. <https://www.sri.ro/mission-vision-values>.

8. <https://animv.ro/despre-noi/>.

9. Перспективи розвитку системи підготовки кадрів для сектору безпеки України / О.В.Шамара // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 24-28.

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ НАУКИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Шопіна І.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Нова парадигма військового права починає формуватися наприкінці 50-х років минулого століття. У роботах американського політолога Самуеля Філіпса Гантінгтона формулюються два важливі постулати функціонування збройних сил у сучасній демократичній цивілізованій державі – наявність цивільного контролю за діяльністю військових і розмежування політичної і військової компетенції. Відповідно, реалізація цих положень може здійснюватися виключно у правовому полі.

Розвиток наукових досліджень з військового права у західних державах відбувався одночасно з активною розбудовою системи військового законодавства. Формується новий дискурс відносин між армією і громадянином, в якому військовослужбовець постає не як агресивна фігура, метою активності якої є спричинення шкоди життю, здоров'ю та майну цивільного населення, а перш за все як миротворець, основною метою якого є захист людини, громадянського суспільства, демократичних цінностей. Найбільш показовим є втілення означених принципів у правових документах НАТО, зокрема, у Політиці НАТО із захисту цивільного населення, прийнятій на Варшавському саміті 2016 року.

За часів СРСР, до складу якого було примусово включено й українські землі, розвитку військового права приділялося багато уваги з боку керівництва держави. 17 червня 1936 року постановою Центрального Виконавчого Комітету СРСР на базі Всесоюзної правової академії було створено Військово-юридичний факультет Робочо-селянської Червоної армії. У межах навчальної та наукової роботи факультету досить успішно вирішувалися питання підготовки військових юристів та нормопроектної роботи. 5 листопада 1939 року постановою Ради Народних Комісарів СРСР № 47 на базі Військово-юридичного факультету було створено Військово-юридичну академію Робочо-селянської Червоної армії. За період з 1945 по 1955 рр. в спеціалізованих вчених радах Академії було захищено більше 40 докторських та кандидатських дисертаційних робіт, присвячених різноманітним аспектам військового права [2, с.145-146]. У серпні 1974 року було утворено Військовий інститут Міністерства оборони СРСР. У 1981 році відбувається інституалізація військового права: номенклатуру спеціальностей наукових працівників було доповнено спеціальністю «20.02.03 – військове право; військові проблеми міжнародного права» (з грифом «для службового користування») [3, с.218].

Після набуття нашою державою незалежності, відповідно до постанови президії ВАК України від 13 травня 1993 р. №1/9, а згодом – наказу Вищої

атестаційної комісії України від 13 березня 1997 р. № 86, спеціальність «військове право» входила до переліку спеціальностей наукових працівників. Однак п. 2 наказу Вищої атестаційної комісії України від 28 листопада 2000 р. №586 її було вилучено з вказаного переліку [2, с.219]. Наслідками руйнування системи військового права стала втрата наукових шкіл, методологічних підходів, зростання правового нігілізму у Збройних Силах України.

У Російській Федерації спеціальність «20.02.03 – Военное право; военные проблемы международного права» не втрачала свого статусу, а за період з 1991 по 2010 рік за нею було захищено 405 докторських і кандидатських дисертацій, в яких розглянуто надзвичайно широкий спектр проблем, що сприяло отриманню Збройними Силами РФ теоретико-методологічного підґрунтя для підвищення своєї боєздатності [2, с.146].

Отже, розвиток військового права України має свої особливості. На відміну від західних держав та Російської Федерації, в яких цим питанням приділялося надзвичайно багато уваги, включаючи достатній рівень фінансування, в Україні до 2014 року відношення до військового права з боку держави почасти нагадувало відношення до кібернетики і генетики у радянські часи. Це не могло не вплинути на якість правового регулювання: військове законодавство містить велику кількість прогалин та суперечностей. Затвердження наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1477 Примірною переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право», яким запроваджено предметний напрям досліджень 2.13 «Право національної безпеки; військове право», ознаменувало собою новий етап розвитку військово-правових досліджень. Відповідно до п.20 ч.1 ст.1 Закону України «Про вищу освіту» вищі заклади освіти отримали змогу готувати докторів філософії за напрямом наукових досліджень «право національної безпеки; військове право» у межах власних профільних спеціалізованих освітніх програм.

Однак 13 травня 2021 року МОН України запропонувало для громадського обговорення проект наказу «Про затвердження переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата наук і доктора наук». Цим проектом замість напряму наукових досліджень «право національної безпеки; військове право», який було визначено у наказі МОН №1477 від 28.12.2018 р., було запропоновано позицію 12.12 «забезпечення національної безпеки». Одночасно із переліку наукових спеціальностей було виключено напрям досліджень «національна безпека», який охоплював дослідження з соціологічних, політичних, військових, правових, біологічних, хімічних, технічних, ветеринарних та інших наук, які були пов'язані з державною, економічною, інформаційною, пожежною безпекою, службово-бойовою діяльністю сил правопорядку тощо.

На нашу думку, виключення з проекту Переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата і доктора наук, напряму досліджень «Право національної безпеки; військове право» може призвести до відсутності перспективного бачення шляхів розвитку сфери національної безпеки і оборони, підриву якості оборонної реформи в

Україні, неузгодженості нормативно-правових актів у вказаній сфері, неефективної витрати матеріальних і кадрових ресурсів.

Беручи до уваги, що за напрямом досліджень у межах спеціальності 081 «Право» «Право національної безпеки; військове право», відповідно до п. 20 ч.1 ст.1 Закону України «Про вищу освіту» нині вже здійснюється підготовка докторів філософії за спеціальністю 081 – Право; а у чинному наказі МОН України від 28.12.2018 №1477 напрям досліджень в межах спеціальності 2.13 «Право національної безпеки; військове право» був визначений як окремий напрям наукових досліджень, було б доцільно викласти позицію 12.12 підрозділу 12 проекту Переліку наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові ступені кандидата наук і доктора наук, у редакції: «12.12. Право національної безпеки; військове право».

Література

1. Шопіна І. М., Гущин О. О. Актуальні проблеми сучасного стану розвитку воєнного (військового) права як науки і навчальної дисципліни. *Форум права*. 2017. № 2. С. 144–148. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_2_24.pdf.

2. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади: монографія. Київ «МП Леся», 2016. 412 с.

ФОРМУВАННЯ ПАСПОРТУ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА У РАМКАХ НАУКОВОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ»

Шульгін В.В.,
доцент кафедри військово-спеціальної підготовки
факультету післядипломної освіти
Військового інституту Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

У зв'язку із винесенням на громадське обговорення проекту наказу МОН України, яким має бути затверджений оновлений Перелік наукових спеціальностей за галузями науки, відповідно до яких присуджуються наукові спеціальності кандидата наук і доктора наук, пропонується при складанні паспорту наукової спеціальності військового права у рамках наукової спеціальності «12.12. Забезпечення національної безпеки» у напрямках досліджень врахувати сучасні тенденції формування та трансформації предмету правового регулювання науки «Військове право».

Вважається, що загальним предметом військового права України є групи відносно однорідних суспільних відносин, які утворюються у сфері воєнної та військової діяльності держави:

1) забезпечення воєнної безпеки держави військовими методами (у тому числі у нових сферах (у космічному, кіберпросторі, в системі озброєння зі штучним інтелектом тощо);

2) забезпечення військового будівництва, реформування та розвитку ЗСУ (формування сучасного професійного та мобільного війська, удосконалення системи військової освіти, державного, військового, військово-бойового управління, їх структури);

3) організація державного оборонного планування, замовлення та постачання військ; державних закупівель; функціонування оборонно-промислового комплексу;

3) підвищення рівня обороноздатності, бойової та мобілізаційної підготовки, готовності до мобілізації та бойового застосування військ (сил); всебічного забезпечення та функціонування в особливий період;

4) забезпечення правового режиму воєнного та надзвичайного стану;

5) забезпечення міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки;

6) міжнародне військово-технічне, військово-правове) співробітництво з іноземними державами (у рамках НАТО, ЄС, ОБСЄ, ООН);

7) повсякденне військово-управління та адміністрування (управління військами (силами), внутрішня служба, внутрішній порядок, служба військ);

8) виконання військового (альтернативного (невійськового)) та військово-службового обов'язку (проходження військової служби); служба у військовому резерві;

9) правовий статус військовослужбовців; забезпечення соціального і правового захисту суб'єктів військової сфери (гарантованість прав людини та

громадянина, душпастирська опіка (капелани), соціальне страхування військовослужбовців та пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби);

10) матеріальне та натуральне забезпечення військовослужбовців (грошове, продовольче, речове, житлове, медичне, санаторно-курортне тощо);

11) організація та ведення військового господарства;

12) всебічне матеріальне та інженерно-технічне забезпечення військ (сил); дотримання правового режиму військового майна (земель оборони);

13) забезпечення вимог міжнародного гуманітарного права (ПЗК) під час збройних конфліктів; правове забезпечення застосування військ (сил);

14) цивільно-військове співробітництво;

15) забезпечення законності, військової та трудової дисципліни, військового правопорядку; надвідомчого та внутрішнього відомчого контролю за діяльністю військ (сил); діяльність органів військової юстиції; особливості юридичної відповідальності військовослужбовців;

16) демократичний цивільний контроль над Збройними Силами України.

З урахуванням вищезазначеного паспорт зазначеної наукової спеціальності може мати наступний зміст:

«I. Формула спеціальності:

Спеціальність 20.02.03 охоплює групу військово-юридичних галузей науки, які досліджують військове право, право збройних конфліктів, військові аспекти інших галузей права, що регулюють публічні військові, а також пов'язані з ними воєнно-безпекові, військово-оборонні, військово-адміністративні, військово-службові, військово-господарські, військово-соціальні, військово-кримінальні, військово-операційні правові відносини у сфері воєнної та військової діяльності держави. Наукознавчі проблеми наук, що віднесені до цієї спеціальності.

II. Напрями досліджень:

2.1. У загальній частині галузі військового права:

Об'єктивні та суб'єктивні передумови формування, розвитку та функціонування військового права.

Теорія військового права. Військове право в системі права України, в системі військових та юридичних наук. Взаємодія та співвідношення військового права з іншими галузями та явищами національної правової системи. Предмет, об'єкт, поняття, методи, принципи, правовий режим, функції військового права. Джерела військового права. Військово-правові норми та їх реалізація. Військово-правові відносини. Інститути військового права. Система та систематизація військового законодавства та військового права. Проблеми реалізації військового законодавства. Ефективність військового права та військового законодавства.

Суб'єкти військового права та їх правовий статус. Військовослужбовці та правові відносини між ними. Військово-правові аспекти дотримання та обмеження прав і свобод військовослужбовців.

Законність і військовий правопорядок. Військові аспекти правового навчання правового виховання та правова роботи. Підвищення рівня правої

культури та правосвідомості військовослужбовців. Військово-правові аспекти діяльності судових органів, органів військової прокуратури, юридичної служби Міноборони, Військової служби правопорядку у ЗС України, оперативно-розшукової діяльності військово-розвідувальних підрозділів. Правові засади антикорупційної діяльності органів військового управління. Правове регулювання організації службових розслідувань військовим командуванням. Правові засади юридичної відповідальності військовослужбовців (дисциплінарної, адміністративної, військово-адміністративної, кримінальної, матеріальної).

Порівняльне військове право. Військове право іноземних держав. Міжнародне військово-правове співробітництво. Перспективи та напрями удосконалення національного військового права (космічний простір, кіберсфера, системи озброєння зі штучним інтелектом).

2.2. У спеціальній частині галузі військового права:

2.2.1. Право воєнної безпеки та оборони:

Військові аспекти державного права. Правові засади оборони, військового будівництва та воєнної безпеки держави. Військові аспекти права безпеки. Правове регулювання та діяльність Воєнної організації держави, Сектору безпеки і оборони в умовах надзвичайних правових режимів. Правовий статус військових формувань держави. Повноваження органів державної влади у сфері воєнної безпеки та оборони. Правове регулювання державного оборонного планування та оборонного замовлення. Військово-правові проблеми ресурсного та іншого забезпечення Сектору безпеки і оборони.

Правові засади мобілізації, мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави. Правовий режим воєнного стану. Правові принципи та організація територіальної оборони держави.

Правові засади міжнародного співробітництва у військово-технічній сфері. Організаційно-правові форми військово-міжнародного та військово-технічного співробітництва. Правовий державний контроль за передачами товарів військового та подвійного призначення.

Військові аспекти інформаційного права та інформаційної безпеки.

Правовий порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав. Правовий режим перебування військових підрозділів інших держав в Україні.

2.2.2. Військово-адміністративне право:

Військові аспекти адміністративного права. Правові засади державного керівництва та управління військовими формуваннями держави. Правовий статус Верховного Головнокомандувача Збройними Силами, Головнокомандувача Збройними Силами, командувачів видів Збройних Сил та інших керівників органів військового управління та військового командування. Правовий режим військово-адміністративного поділу території держави. Система органів військового управління та військового командування. Система актів органів військового управління та військового командування.

Правове регулювання гарнізонної служби. Правове регулювання вартової служби. Правове регулювання внутрішньої служби військових формувань.

Правовий режим внутрішнього порядку та внутрішньої служби у військах (силах). Правові засади внутрішньої служби в особливих умовах. Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців.

2.2.3. Військово-службове право:

Праве регулювання військово-службових відносин. Військовий обов'язок і його правові форми його реалізації. Правові засади підготовки громадян до військової служби. Правовий режим військової служби, її видів. Правові аспекти комплектування військових формувань. Правовий механізм проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців. Правові аспекти укладення контрактів для проходження військової служби. Правові підстави припинення військової служби. Правові засади служби у військовому резерві. Правові засади виконання військового обов'язку в запасі. Правовий режим обліку військовозобов'язаних (військово-облікові спеціальності).

Військові аспекти трудового права. Правове регулювання трудових відносин цивільного персоналу ЗС України. Особливості реалізації трудового законодавства у ЗС України.

2.2.4. Військово-господарське право:

Військові аспекти господарського права. Особливості цивільно-правового положення, діяльності та відповідальності військових частин, підприємств, установ та організацій, що знаходяться у сфері управління Міністерства оборони України.

Суб'єкти військового права як учасники цивільно-господарських правових договорів. Правосуб'єктність військових частин у сфері господарської діяльності. Правова регламентація організації військових перевезень. Правове регулювання військової геральдики та військової символіки. Правові засади матеріально-технічного постачання (забезпечення) військових формувань.

Правове регулювання військового (корабельного) господарства військових частин Збройних Сил та інших військових формувань. Правовий режим організації військового (корабельного) господарства військових частин та повноваження військових службових осіб щодо ведення військового (корабельного) господарства. Правові засади господарського забезпечення військових частин. Облік, збереження військового майна та внутрішній контроль за веденням військового (корабельного) господарства.

Правовий режим військового майна. Правові засади управління військовим майном. Правове регулювання порядку використання, відчуження та реалізації військового майна.

Правове забезпечення господарської діяльності військових частин. Організація претензійно-позовної, договірної та рекламційної роботи військових частин. Контроль за господарською діяльністю військових частин;

Правовий режим земель оборони. Правове регулювання організації землекористування військових формувань. Охоронні зони та особливий правовий режим землекористування. Правовий режим екологічної безпеки діяльності військ. Правові засади оренди земель оборони. Правовий статус військових містечок.

2.2.5. Військово-соціальне право:

Військові аспекти соціального права та права соціального забезпечення. Соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, а також членів їх сімей. Правові гарантії реалізації прав та свобод військовослужбовців та членів їх сімей.

Правове регулювання організації грошового забезпечення військовослужбовців. Правові підстави призначення та здійснення грошового забезпечення військовослужбовців. Правова регламентація визначення основних та додаткових видів грошового забезпечення. Грошове утримання та грошове забезпечення. Правові засади встановлення посадових окладів військовослужбовцям. Додаткові виплати та виплати за особливі умови проходження служби.

Правові засади та принципи організації продовольчого забезпечення військовослужбовців. Правове регулювання системи продовольчого забезпечення військовослужбовців. Правове нормування продовольчого забезпечення військовослужбовців різних категорій військовослужбовців.

Правове регулювання організації речового забезпечення військовослужбовців. Правове нормування речового забезпечення різних категорій військовослужбовців та в особливих умовах. Правила носіння військового одягу військовослужбовцями.

Правове регулювання організації житлового забезпечення військовослужбовців. Правові засади житлового обліку військовослужбовців. Правовий порядок забезпечення військовослужбовців службовим житлом. Правовий порядок забезпечення військовослужбовців постійним житлом. Норми забезпечення житлом різних категорій військовослужбовців.

Правове регулювання медичного та санаторно-курортного забезпечення військовослужбовців. Правова регламентація організації медичної допомоги у військових формуваннях. Правовий режим санаторно-курортного лікування військовослужбовців. Правові засади проведення військово-медичних оглядів та військово-лікарських комісій.

Правові засади соціального страхування військовослужбовців. Правове регулювання страхування життя та здоров'я військовослужбовців строкової служби. Правове регулювання страхування життя та здоров'я військовослужбовців за контрактом, прапорщиків і офіцерів.

Правове регулювання пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб. Види пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб. Організація пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб. Правові підстави, порядок призначення, виплати та перерахунку пенсій особам, звільненим з військової служби та деяким іншим особам. Правовий режим надвідомчого та відомчого контролю щодо здійснення пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб.

2.2.6. Військово-кримінальне право:

Військові аспекти кримінального права (загальної та особливої частини). Поняття та сутність військового злочину. Особливості правової кваліфікації складів військових злочинів. Правова кваліфікація злочинів проти порядку

підлеглості та дотримання військової честі. Правова кваліфікація злочинів проти порядку проходження військової служби. Правова кваліфікація злочинів проти порядку користування та збереження військового майна. Правова кваліфікація злочинів проти порядку керування та експлуатації військової техніки. Правова кваліфікація злочинів проти порядку несення спеціальних служб. Військові службові злочини.

2.2.7. Військово-операційне право, право збройних конфліктів:

Правові засади бойової підготовки, бойового навчання та застосування військ. Правове регулювання бойової підготовки військ, бойового чергування, спеціальних і бойових служб, вартової, патрульної служби. Правові засади стройової підготовки, злагодженості дій військових підрозділів та окремих військовослужбовців. Оцінка правових наслідків військових операцій.

Правове регулювання правового забезпечення військ (сил). Правовий статус та повноваження юридичного радника командира військового підрозділу. Правове забезпечення діяльності органів військового управління (командування). Правове забезпечення застосування військ (сил). Правові вимоги до бойового наказу командира.

Військово-правові аспекти протидії тероризму, піратству та організованій злочинності. Правові аспекти участі військових підрозділів у антитерористичній операції (операції об'єднаних сил).

Право збройних конфліктів. Правовий режим збройних конфліктів (особливості збройних конфліктів не міжнародного характеру). Правове регулювання захисту жертв війни. Правове регулювання засобів, способів та методів війни. Особливості правової кваліфікації злочинів проти порядку ведення бойових дій, законів і звичаїв війни.

Правове регулювання діяльності військ (сил), приватних військових компаній, іноземних держав. Правове забезпечення застосування військ (сил) держав-членів НАТО. Операційне право (правова підтримка, правове супроводження воєнних операцій). Правові умови перебування підрозділів збройних сил в інших державах. Правовий режим військових операцій з підтримання миру та безпеки. Правове забезпечення цивільно-військового співробітництва ЗС України та інших військових формувань. Військово-цивільні правові відносини в умовах збройного конфлікту».

Наукове видання

**ЗБІРКА ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ
«Наука права національної безпеки і військового права в умовах
реформування системи освіти і науки України»**

За загальною редакцією к.пед.н.
генерал-майора І.В. Толока

**Тексти тез представлено у авторській редакції. Автори несуть
повну відповідальність за зміст, добір, точність наведених фактів,
цитат, власних імен, дат та інших відомостей**

**Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
03189, Київ, вул. Ломоносова, 81
т. 521-32-89**